

XXII, XXIII i XXIV Sprawozdanie
z realizacji przez Rzeczpospolitą
Polską postanowień Konwencji
w sprawie likwidacji wszelkich
form dyskryminacji rasowej za
okres od stycznia 2012 r. do
grudnia 2017 r.

Spis treści:

Wykaz skrótów	1
Informacja o realizacji zaleceń Komitetu do spraw Likwidacji Dyskryminacji Rasowej wystosowanych po rozpatrzeniu przez Komitet ostatniego Sprawozdania Polski	2
Cześć szczegółowa zawierająca informacje odnośnie realizacji postanowień artykułów 1-7 Konwencji	32
Artykuł 2	32
Artykuł 5	33
Prawo do osobistego bezpieczeństwa i do ochrony przez państwo przed przemocą lub naruszeniem nietykalności cielesnej	33
Inne prawa obywatelskie	33
Prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne	38
Artykuł 6	42
Artykuł 7	42

Celem niniejszego *Sprawozdania* jest aktualizacja materiałów zawartych w poprzednim – *XX i XXI Sprawozdaniu* oraz informacji przedstawionych podczas jego obrony na posiedzeniu Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej w dniach 10 i 11 lutego 2014 r. Niniejsze *Sprawozdanie* przedstawia stan prawny i praktyki w zakresie realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień *Konwencji* w okresie od stycznia 2012 r. do grudnia 2017 r., z uwzględnieniem zmian, jakie zaszły w ustawodawstwie polskim w odniesieniu do poprzedniego *Sprawozdania*. Dokument ten został sporządzony zgodnie z wytycznymi *Guidelines for the CERD-specific document to be submitted by States Parties under Article 9, paragraph 1, of the Convention (CERD/C/2007/1)*. Uzupełnieniem niniejszego *Sprawozdania* jest *Core Document*.

Wykaz skrótów:

ETPCz – Europejski Trybunał Praw Człowieka	OBWE – Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
KGP – Komenda Główna Policji	PIP – Państwowa Inspekcja Pracy
KRRiT – Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji	PZOZ - Publiczne Zakłady Opieki Zdrowotnej
MEN – Ministerstwo Edukacji Narodowej	PZPN – Polski Związek Piłki Nożnej
MKiDN – Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	RPO – Rzecznik Praw Obywatelskich
MRPiPS – Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	SG – Straż Graniczna
MSiT – Ministerstwo Sportu i Turystyki	SLO – koordynatorzy ds. współpracy z kibicami
MSWiA – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji	SN – Sąd Najwyższy
	TK – Trybunał Konstytucyjny
	UdsC - Urząd ds. Cudzoziemców

Informacja o realizacji zaleceń *Komitetu do spraw Likwidacji Dyskryminacji Rasowej* wystosowanych po rozpatrzeniu przez Komitet ostatniego *Sprawozdania* Polski

Odnotowując stosunkowo duży stopień homogeniczności polskiego społeczeństwa, Komitet zwraca się do Państwa Strony o przekazanie szczegółowych i aktualnych danych statystycznych dotyczących składu etnicznego polskiego społeczeństwa zgodnie z poprawionymi wytycznymi w zakresie sprawozdawczości (CERD/C/2007/1). Powyższe wymaga przekazania przez Państwo Stronę wyników badania pospisowego, dotyczącego tożsamości narodowej Polaków. W odniesieniu do drugiej kwestii, a także w kontekście zalecenia ogólnego nr 8 (1991 r.) w sprawie identyfikacji z poszczególnymi grupami rasowymi lub etnicznymi (art. 1, ust. 1 i 4), Komitet pragnie również podkreślić ogromne znaczenie samoidentyfikacji osób należących do poszczególnych grup rasowych lub etnicznych.

1. Począwszy od marca 2012 r. – w miarę opracowywania wyników Narodowego Spisu Powszechnego w 2011 r. – sukcesywnie upowszechniane były dane z zakresu przynależności narodowej i etnicznej ludności Polski. W tym okresie zostały udostępnione obszernie i szczegółowe zestawienia danych o społecznościach mniejszości narodowych i etnicznych wymienionych w ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, a także informacje dotyczące wszelkich odnotowanych w spisie rodzajów identyfikacji narodowych i etnicznych oraz dane o języku kontaktów domowych i języku ojczystym. Ostatecznie nie przeprowadzono badania pospisowego poświęconego tematyce narodowo-etnicznej, z uwagi na konieczność zachowania dyscypliny finansowej.

2. W grudniu 2015 r. ukazała się jednak specjalna publikacja poświęcona wynikom spisu z zakresu etniczności, języka i wyznania pn. *Struktura narodowo – etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski. NSP 2011*. Publikacja zawiera opisy, analizy oraz szczegółowe i wyczerpujące zestawienia danych o przynależności narodowo-etnicznej ludności kraju, uwzględniające m. in. złożoność identyfikacji etnicznych, ale również rodzaje języka używanego w kontaktach domowych i języka ojczystego. Dane o przynależności etnicznej ukazano w przekroju terytorialnym, a także w relacjach z obywatelstwem, językiem kontaktów domowych oraz językiem ojczystym. W publikacji znalazły się obszernie tablice korelacyjne ujmujące poszczególne zmienne etniczne w relacji do cech społeczno-demograficznych. Całość opracowania wraz z tablicami statystycznymi dostępna jest na stronie internetowej Głównego Urzędu Statystycznego¹. Ponieważ opracowanie to dostępne jest tylko w języku polskim, poniżej przedstawiono najważniejsze informacje zawarte w ww. analizie.

3. W spisie ludności w 2011 r. po raz pierwszy w historii polskich spisów powszechnych umożliwiono mieszkańcom Polski zadeklarowanie złożonych tożsamości narodowo-etnicznych, poprzez zadanie dwóch pytań o przynależność narodowo-etniczną. Na podstawie wyników uzyskanych w spisie ludności w 2011 r. można stwierdzić, że wśród mieszkańców Polski dominuje ludność o jednorodnej polskiej tożsamości narodowej obejmująca 36 522 200 osób, co stanowi 94,83%. Ponadto 871 400 osób (2,26%) zadeklarowało łącznie zarówno polską, jak i inną niż polska tożsamość narodowo-etniczną. Na podstawie danych spisowych można zatem stwierdzić, że ludność deklarująca polską identyfikację narodową obejmowała łącznie 37 393 700, co stanowi 97,10% ogółu mieszkańców Polski, a pozostałą grupę stanowiły osoby, które albo określiły wyłącznie inną (inne) niż polska

---

¹ <http://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/struktura-narodowo-etniczna-jezykowa-i-wyznaniowa-ludnosci-polski-nsp-2011,22,1.html>

identyfikację narodowo-etniczną (596 300 – 1,55%), albo dla których nie ustalono przynależności narodowo-etnicznej (521 500 – 1,35%).

4. Deklaracje odmiennej niż polska przynależności narodowo-etnicznej w łącznej liczbie 1 467 700 (3,81%) dzieliły się na dwie grupy:

- współwystępujące z polską deklaracją narodowo-etniczną - 871 400 (2,26%),

- wyłącznie niepolskie - 596 300 (1,55%), w tym 45 900 podwójnych niepolskich deklaracji.

W sumie odnotowano 846 700 deklaracji śląskich (w tym 430 800 (50,9%) deklaracji współwystępujących z przynależnością polską), 232 500 osób deklarujących przynależność kaszubską (w tym 215 800 (92,8%) łącznie z przynależnością polską), nieco mniejszą niż w poprzednim spisie liczbę osób deklarujących przynależność niemiecką –147 800 (w tym 63 800 (43,2%) łącznie z przynależnością polską). Do liczniejszych grup deklarujących inną niż polska tożsamość narodowo-etniczną, należy zaliczyć jeszcze społeczność ukraińską (51 000, w tym 20 800 (40,8%) łącznie z przynależnością polską) i białoruską (46 800, w tym 15 600 (33,3%) łącznie z przynależnością polską). Również w kolejnych, mniej licznych grupach narodowo-etnicznych opisanych poniżej, od 27,5% do 100% osób deklarowało także jako współwystępującą polską deklarację narodową. Trzy kolejne grupy narodowościowe to: Romowie (17 000), Rosjanie (13 000), Amerykanie (11 800) oraz Anglicy i Łemkowie (po 10 500). Nieco mniej niż 10 000 to społeczności włoskie (prawie 9 000), a także francuskie, litewskie i żydowskie (po około 8 000). Zbiorowości identyfikujących się z innymi społecznościami narodowo-etnicznymi nie przekraczały 5 000, z czego grupy deklarujące przynależność: hiszpańską, wietnamską, holenderską, grecką i ormiańską obejmowały w przybliżeniu po 4 000 osób. Nieco mniejsze społeczności (po ok. 3 000) stanowili zadeklarowani Czesi, Słowacy i Kanadyjczycy, a także dwie grupy osób wyrażających – po raz pierwszy odnotowane w historii spisów powszechnych – identyfikacje regionalne: kociewską i góralską. Ponadto odnotowano ok. 2 000 następujących identyfikacji narodowo-etnicznych: bułgarską, irlandzką, tatarską, szwedzką, węgierską, austriacką, australijską i chińską.

5. Na podstawie wyników badania spisowego można stwierdzić, że w zdecydowanej większości ludność Polski posługuje się w kontaktach domowych językiem polskim. Używanie języka polskiego zadeklarowało bowiem w sumie ponad 37 815 600 osób, co stanowi 98,19% ogółu ludności, w tym zdecydowana większość - 37 043 600 (96,19%) - posługuje się nim jako jedynym. Osoby posługujące się w kontaktach rodzinnych językiem innym niż polski stanowiły zbiorowość liczącą 948 500 (2,46%), przy czym najczęściej stwierdzano, iż jest on używany na przemian z językiem polskim – 772 000 (2,00%). Znacznie rzadziej badani stwierdzali, iż rozmawiają w domu wyłącznie w jednym lub dwóch językach niepolskich –176 500 (0,46%). Zdecydowanie najczęściej wskazywanym innym niż polski językiem kontaktów domowych, używanym przez ponad pół miliona osób, był etnolekt śląski (529 400). Kolejny pod tym względem język inny niż polski to: kaszubski (108 100), angielski (103 500) oraz niemiecki (96 500). Mniejsze zbiorowości tworzyły osoby posługujące się w kontaktach domowych językami: białoruskim (26 400), ukraińskim (24 500), rosyjskim (19 800), romskim (14 500), francuskim (10 700), włoskim (10 300), łemkowskim (6 300), hiszpańskim (5 800), litewskim (5 300) i wietnamskim (3 400).

6. Jednocześnie należy podkreślić, że struktura narodowo-etniczna w Narodowym Spisie Powszechnym w 2011 r. ustalana była na podstawie samoidentyfikacji spisywanych osób - odpowiedź na to pytanie nie była zamknięta i dawała możliwość samodzielnego wskazania grupy narodowej lub etnicznej.

Komitet zaleca rozpowszechnianie przez Państwo Stronę treści Konwencji w ramach szkoleń skierowanych dla sędziów i prawników, a także stosowanie przepisu Konstytucji, dotyczącego bezpośredniego stosowania umów międzynarodowych w odpowiednich przypadkach.

7. Problematyka objęta *Konwencją w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej*, w tym tematyka przestępstw o charakterze rasistowskim czy przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na rasę poruszana jest podczas szkoleń dotyczących praw człowieka i zakazu dyskryminacji realizowanych dla sędziów, prokuratorów, aplikantów sędziowskich i prokuratorów.

8. Jednocześnie należy wskazać na istnienie przypadków odwoływania się przez sądy krajowe do przedmiotowej Konwencji. Jako przykład wskazać można Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 sierpnia 2016 r., sygn. IV KK 53/16. W uzasadnieniu Sąd Najwyższy wskazuje na istniejące w polskim porządku prawnym ograniczenia w zakresie korzystania z wolności konstytucyjnych (w tym wolności wyrażania poglądów), które wynikają z Konstytucji. Jednocześnie SN podkreślił, że zakaz dyskryminacji ze względów przynależności etnicznej i narodowej wynika wprost z aktów prawa międzynarodowego stanowiących część prawa krajowego, w tym z *Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej*. Innym przykładem może być wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 25 lutego 2014 r., sygn. SK 65/12. W wyniku wniesionej skargi kasacyjnej TK badał zgodność z Konstytucją przepisu krajowego Kodeksu karnego penalizującego m.in. nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość (art. 256). Analiza badania konstytucyjności przepisu dokonana została również w oparciu o przepisy *Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej*.

Komitet zaleca Państwu Stronie wprowadzenie zmian w Kodeksie Karnym, w szczególności uznanie motywacji rasowej za okoliczność obciążającą, a także umożliwienie stosowania bardziej skutecznych kar w celu zwalczania tego rodzaju przestępstw.

9. W ocenie władz polskich art. 53 *Kodeksu karnego* w jasny sposób obliguje sądy do wzięcia pod uwagę, przy wymierzaniu kary, motywacji sprawcy czynu zabronionego, a więc również pobudek rasistowskich. Motywacja ta może stanowić przesłankę zaostżenia kary. Przepis ten nie ma charakteru kazuistycznego (tj. nie wymienia się w nim enumeratywnie konkretnych elementów), gdyż stanowi ogólną dyrektywę wymiaru kary, co zgodne jest z polską techniką prawodawczą i systematyką krajowego prawa karnego. Należy zauważyć, że takie ukształtowanie przepisu nadaje mu charakter uniwersalny powodując, iż stosuje się go przy decydowaniu o wymiarze kary w każdej sprawie. Ponadto, przestępstwa o charakterze rasistowskim penalizowane są bezpośrednio w kilku przepisach szczególnych *Kodeksu karnego* (m. in. art. 119, 256 i 257). Analiza orzecznictwa krajowego pozwala stwierdzić, że sądy skutecznie stosują narzędzia, które przewidziane zostały na gruncie ustawy karnej, a przestępstwa motywowane rasizmem spotykają się z właściwą reakcją wymiaru sprawiedliwości.

Komitet zaleca, aby Państwo Strona zapewniło Rzecznikowi Praw Obywatelskich odpowiednie zasoby ludzkie i finansowe, które umożliwią zwalczanie dyskryminacji rasowej zarówno w sferze publicznej, jak i prywatnej. Komitet zwraca się do Państwa Strony z prośbą o przekazanie konkretnych informacji dotyczących rezultatów osiągniętych przez Radę do spraw Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji w ramach jej programu działania, a także wyjaśnienie,

w jaki sposób Państwo Strona przyczynia się do poprawy koordynacji oraz tworzenia efektów synergii pomiędzy wszystkimi organami na szczeblu krajowym, utworzonym na mocy międzynarodowych traktatów w dziedzinie praw człowieka.

Zapewnienie Rzecznikowi Praw Obywatelskich odpowiednich zasobów ludzkich i finansowych.

10. W odniesieniu do środków finansowych dla Rzecznika Praw Obywatelskich władze polskie pragną podkreślić, że zgodnie z art. 139 ust. 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. *o finansach publicznych*, Rzecznikowi Praw Obywatelskich przysługuje autonomia budżetowa. Wyraża się ona w obowiązku włączenia przez Ministra Finansów do projektu ustawy budżetowej na rok następny dochodów i wydatków zgłoszonych przez Rzecznika Praw Obywatelskich. Instytucje wymienione w art. 139 ust. 2 przywołanej ustawy, w tym Rzecznik Praw Obywatelskich, są niezależne od władzy wykonawczej, a projekty ich planów finansowych są włączane przez Ministra Finansów do preliminarza (włączanie projektów budżetów bez negocjacji). Zmian w zakresie planów dochodów i wydatków wymienionych instytucji dokonać może jedynie Parlament. Oznacza to, że Rzecznik Praw Obywatelskich co do zasady (o ile Parlament nie podejmie innej decyzji) dysponuje takim budżetem jaki zaplanował, mając na uwadze w szczególności konieczność realizacji zadań ustawowych, uwzględniając jednak również ograniczone możliwości budżetu państwa.

11. Biorąc pod uwagę wyjątkowy charakter działalności Rzecznika, w tym zwalczanie wszelkich form dyskryminacji, w latach ubiegłych budżety instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich były traktowane priorytetowo i stanowiły wyjątki od ogólnych zasad przewidzianych w ustawach dotyczących realizacji budżetu (tzw. ustawach „okołobudżetowych”).

12. W ustawie z dnia 22 grudnia 2011 r. *o zmianie niektórych ustaw związanych z realizacją ustawy budżetowej* w art. 24 ust. 3 pkt 3 ujęte zostały dodatkowe środki na wynagrodzenia w wysokości 1 000 000 zł. (tj. ok. 235 916 EUR) związane z utworzeniem w roku 2012 nowych etatów w części budżetowej przypisanej do Rzecznika Praw Obywatelskich. Także w ustawie z dnia 7 grudnia 2012 r. *o zmianie niektórych ustaw w związku z realizacją ustawy budżetowej* w art. 16 ust. 3 pkt 1 lit. a uwzględniono dodatkowe środki na wynagrodzenia w wysokości 667 000 zł (ok. 157 356 EUR) z przeznaczeniem na utworzenie w 2013 r. nowych etatów. Zgodnie z uzasadnieniem do projektu przedmiotowej ustawy zwiększenie wielkości wynagrodzeń osobowych związane było z realizacją zadań nałożonych na RPO, w tym wynikających z Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych.

13. W 2017 r. Rzecznik Praw Obywatelskich na realizację swoich ustawowych zadań dysponuje budżetem w wysokości 37.182 tys. zł. Łączna liczba planowanych etatów w części budżetowej przypisanej Rzecznikowi Praw Obywatelskich wyniosła 320.

14. W ocenie samego Rzecznika przyznawane środki finansowe były niewystarczające dla skutecznej ochrony praw i wolności człowieka, w szczególności w zakresie realizacji zasady równego traktowania i niedyskryminacji.

Statutowe uprawnienia Rzecznika Praw Obywatelskich do zwalczania dyskryminacji rasowej w sferze publicznej i prywatnej

15. Kwestia możliwości działania Rzecznika Praw Obywatelskich w przypadku tzw. spraw horyzontalnych (w odniesieniu do relacji pomiędzy podmiotami prywatnymi) był rozważany już na etapie prac legislacyjnych nad ustawą *o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie*

równego traktowania. Uznano wówczas, że szeroki mandat Rzecznika – choć aktualizuje się przede wszystkim w odniesieniu do relacji wertykalnych – wypełnia wynikający z dyrektyw równościowych Unii Europejskiej wymóg udzielania pomocy ofiarom dyskryminacji.

16. Ponadto, uzupełniono ustawę z dnia 15 lipca 1987 r. o *Rzeczniku Praw Obywatelskich* (t.j. Dz.U. 2017 poz. 958) dodając przepis, w myśl którego Rzecznik w zakresie realizacji zasady równego traktowania między podmiotami prywatnymi może podjąć działania polegające na wskazaniu wnioskodawcy przysługujących mu środków działania. Należy wskazać także na możliwość pośredniego działania Rzecznika, tj. spowodowanie podjęcia działań przez inne organy właściwe ze względu na przedmiot sprawy (np. Państwową Inspekcję Pracy, Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, organy ścigania). Należy także zaznaczyć stosunkowo szeroki mandat Rzecznika w zakresie możliwości udziału w postępowaniach sądowych, w tym również w sprawach cywilnych, w których obie strony pochodzą z sektora prywatnego. Jest to niezwykle istotne zważywszy na fakt, że w sprawach dotyczących naruszenia zasady równego traktowania roszczenia odszkodowawcze lub o ochronę dóbr osobistych mają zasadnicze znaczenie.

17. Warto podkreślić, że zagadnienie kompetencji Rzecznika w odniesieniu do spraw dotyczących relacji pomiędzy podmiotami prywatnymi było przedmiotem skargi skierowanej do Komisji Europejskiej (EU PILOT nr 3276/2012/JUST). Komisja, po rozpatrzeniu sprawy, uznała, że ustawa o *Rzeczniku Praw Obywatelskich* – w zakresie uprawnień RPO jako niezależnego organu do spraw równego traktowania – nie narusza minimalnych standardów zawartych w dyrektywach równościowych Unii Europejskiej. Stanowisko to zostało przekazane przez Komisję w piśmie z dnia 13 września 2013 r. (Ref. Ares(2013)3D42546).

18. Sposób realizacji mandatu Rzecznika jako niezależnego organu do spraw równego traktowania pozostaje – w granicach prawa – suwerenną decyzją Rzecznika. Obszerne, publikowane sprawozdania z realizacji przez RPO zadań związanych z przeciwdziałaniem dyskryminacji i realizacją zasady równego traktowania prezentują liczne działania podejmowane w tym zakresie.

Rezultaty osiągnięte przez Radę do spraw Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji.

19. Rada do spraw Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji została utworzona Zarządzeniem nr 6 Prezesa Rady Ministrów z dnia 13 lutego 2013 r. Podczas swojej kadencji zebrała się ona łącznie 10 razy. W spotkaniach, oprócz podmiotów wymienionych w Zarządzeniu powołującym Radę, udział brali również zapraszani przez Przewodniczącego pełnomocnicy wojewodów do spraw mniejszości narodowych i etnicznych, a także eksperci z dziedziny dyskryminacji oraz przedstawiciele organizacji pozarządowych. Dnia 6 listopada 2013 r. został przyjęty w formie uchwały *Ramowy program działań*, który w sposób ogólny ustalał kierunki, sposoby oraz obszary działania, którymi były: monitorowanie, reagowanie, świadczenie, edukowanie.

20. Należy zauważyć, że obok Rady istniała również Rada Konsultacyjna, powołana w 2013 r. i stanowiąca stałą grupę o charakterze opiniodawczo - doradczym, w skład której wchodziły osoby aktywnie działające na rzecz zwalczania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji. Dyskusja na tym forum stanowiła wkład do agendy posiedzeń Rady, a strona społeczna otrzymywała możliwość uzyskiwania interesujących ją informacji od strony rządowej. Głównym celem było stworzenie dobrego modelu współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi

i ekspertami zasiadającymi w Radzie Konsultacyjnej, a przedstawicielami strony rządowej uczestniczącymi w pracach Rady. Łącznie odbyło się 7 posiedzeń Rady Konsultacyjnej.

21. Do zadań Rady należało monitorowanie, czyli stała obserwacja i analiza zjawisk, których przyczyny mogły wynikać z nietolerancji wobec mniejszości zamieszkałych na terenie Polski. Monitoringiem zajmowała się również Rada Konsultacyjna, która gromadziła informacje o incydentach związanych z mową nienawiści. Jej członkowie informowali się wzajemnie o tego typu sygnałach, a następnie przedstawiali sprawozdanie z danego wydarzenia na forum Rady.

22. Wyrazem działań o charakterze edukacyjnym było zorganizowanie w Polsce konferencji pt. *Mowa nienawiści w debacie publicznej. Gdzie spoczywa odpowiedzialność*. Odbyła się ona w dniach 18-19 września 2013 r. w Warszawie. Jednym z prelegentów podczas konferencji był Pan Thornbjoern Jagland, Sekretarz Generalny Rady Europy. Ponadto, w czerwcu 2015 r. ówczesne Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji zorganizowało dwudniowe szkolenie dla pełnomocników wojewodów ds. mniejszości narodowych i etnicznych. Szkolenie zostało zorganizowane bezpłatnie na terenie Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego i miało formę wykładów oraz warsztatów, natomiast przeprowadzone zostało przez trzy organizacje: Stowarzyszenie „Nigdy Więcej”, Stowarzyszenie Pro Humanum oraz Fundację Dialog-Pheniben. Poruszona tematyka dotyczyła rasizmu, faszyzmu, edukacji na rzecz tolerancji, identyfikacji zjawisk i pojęć z obszaru nietolerancji, przepisów antydyskryminacyjnych w Polsce oraz UE, zróżnicowania kulturowego, a także mniejszości romskiej. W szkoleniu udział wzięło 13 pełnomocników, a także przedstawiciele Straży Granicznej, Policji oraz innych instytucji zaangażowanych w walkę z dyskryminacją. Ponadto, na terenie wszystkich województw odbyły się liczne szkolenia i warsztaty dotyczące zwalczania dyskryminacji i mowy nienawiści przeznaczone zarówno dla pełnomocników, jak i pracowników urzędów wojewódzkich, a także dla mieszkańców.

23. Istotnym elementem działań Rady było zorganizowanie wsparcia dla władz Białegostoku po incydentach wymierzonych w osoby o innym pochodzeniu etnicznym. W 2013 r. ówczesny Przewodniczący Rady w imieniu całej Rady odbył wizytę w Białymstoku, gdzie dyskutował o sposobach rozwiązania problemu. Przeznaczył także środki finansowe na działania związane z edukacją i integracją społeczności lokalnej. Również w 2014 r. Przewodniczący Rady podjął decyzję o przekazaniu pomocy finansowej Wojewodzie Podlaskiemu w wysokości 50 000 zł. (ok. 11 938 EUR) na działania związane z edukacją i integracją społeczności lokalnej. Kontynuacja finansowania programu integracji społeczności lokalnej wynikała z serii incydentów, do których doszło w Białymstoku w latach 2013 - 2014 oraz faktu, że sfinansowany w poprzednim roku program cieszył się dużym zainteresowaniem i powodzeniem wśród społeczności lokalnej. W 2015 r., na podstawie zawartego z ówczesnym Ministerstwem Administracji i Cyfryzacji porozumienia, Wojewoda zrealizował program pn. *Partnerstwo na Rzecz Aktywnego Osiedla*. W ramach programu zorganizowano cykl spotkań integracyjnych dla mieszkańców i młodzieży szkolnej z cudzoziemcami mieszkającymi na terenie województwa, imprezy sportowe kierowane do dzieci ze szkół podstawowych i młodzieży gimnazjalnej oraz imprezy kulinarne skierowane do mieszkańców osiedli w celu ukazania bogactwa kulinarnego mniejszości narodowych.

24. W ostatnim kwartale 2014 r. powołano dwie grupy robocze. Pierwsza z nich było to grupa robocza ds. stworzenia repozytorium raportów i danych statystycznych. Działalność grupy polegać miała na stworzeniu systemu umożliwiającego zbieranie danych dotyczących grup dyskryminowanych, a następnie analizowaniu ryzyka dyskryminacji i przestępstw z nienawiści na

konkretnym terenie. System ten miał ułatwić wczesną prewencję przestępstw z nienawiści poprzez ukierunkowane działania edukacyjne na terenach, na których następuje wyraźna eskalacja postaw. Druga z grup była to grupa robocza ds. utworzenia słownika pojęć dotyczących mowy nienawiści. Zadaniem grupy miało być zbieranie przykładów dyskryminacji słownej w przestrzeni publicznej, a następnie ich kwalifikacja. Osoby tworzące zespół byli to przedstawiciele świata nauki, tj. kulturoznawcy, socjologzy, językoznawcy, psychologowie oraz przedstawiciele administracji publicznej.

25. Zgodnie z Zarządzeniem nr 53 Prezesa Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2016 r. Rada do spraw Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji została zlikwidowana. Pomimo podjętych inicjatyw, w ocenie Rządu Rada nie spełniła efektywnie swojej roli, którą było przeciwdziałanie ksenofobii, nietolerancji oraz dyskryminacji, trudno było też wskazać wymierne efekty jej funkcjonowania.

Poprawa koordynacji oraz tworzenie efektów synergii pomiędzy wszystkimi organami ochrony praw człowieka na szczeblu krajowym.

26. Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania działający na mocy ustawy z dnia 3 grudnia 2010 r. *o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania* (Dz. U. z 2016 r. poz. 1219) odpowiedzialny jest za realizowanie polityki rządu w zakresie równego traktowania. Pełnomocnik jest zatem częścią krajowego rządowego systemu przeciwdziałania dyskryminacji i wdrażania zasady równego traktowania. Realizując swoje zadania Pełnomocnik stale współpracuje z licznymi instytucjami publicznymi oraz organizacjami pozarządowymi.

27. Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania wraz ze współpracującymi z nim 16 Pełnomocnikami Wojewodów do spraw równego traktowania (powołanymi we wszystkich województwach) oraz Koordynatorami do spraw równego traktowania powołanymi w 18 z 19 ministerstwach stanowią krajowy mechanizm na rzecz równego traktowania i prowadzą działania związane m.in. z eliminacją dyskryminacji oraz systemowym włączeniem zasady równego traktowania do polityk rządowych. Rozbudowanie rządowych struktur odpowiedzialnych za realizowanie zasady równego traktowania miało na celu wzmocnienie zdolności administracji rządowej do formułowania celów polityki na rzecz równego traktowania i ich efektywnej realizacji (także w wymiarze regionalnym i lokalnym). Dzięki powołaniu Koordynatorów i Pełnomocników Wojewodów do spraw równego traktowania Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania zyskał cennych partnerów, istotnie zwiększających możliwości jego oddziaływania w skali całego kraju. Mechanizm ten funkcjonuje nieprzerwanie, począwszy od jego pilotażowej fazy zapoczątkowanej w 2011 r. i będzie wspierany działaniami zaplanowanymi na najbliższe lata.

28. Wzmocnieniu opisanego mechanizmu na rzecz równego traktowania służyć będzie m.in. realizacja projektu w ramach Programu Operacyjnego Wiedza, Edukacja, Rozwój. Projekt, koordynowany przez Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania, ma na celu stworzenie i upowszechnienie systemu współpracy na rzecz horyzontalnego wdrażania polityki równego traktowania w instytucjach administracji rządowej szczebla centralnego, regionalnego i lokalnego, z udziałem organizacji pozarządowych i partnerów społecznych. Wpłynie to na wzrost efektywności i skuteczności polityki w tym zakresie. Realizacja projektu przewidziana jest na lata 2017-2020.

29. Strategicznym dokumentem rządowym służącym realizacji działań z zakresu równego traktowania i niedyskryminacji jest *Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania*. Dokument wyznacza

średniookresowe cele i instrumenty polityki rządu na rzecz równego traktowania. Pierwsza edycja programu realizowana była w latach 2013-2016. Zasada równego traktowania ma charakter horyzontalny, dlatego też działania przewidziane w *Programie* prowadzone były przez wszystkie ministerstwa, urzędy wojewódzkie i wybrane inne podmioty administracji publicznej, zgodnie z ich kompetencjami i we współpracy z organizacjami pozarządowymi, partnerami społecznymi oraz jednostkami samorządu terytorialnego. W celu zapewnienia skutecznego monitorowania *Programu* oraz stworzenia stałego forum współpracy w tym zakresie, powstał międzyresortowy Zespół Monitorujący Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania, powołany na podstawie zarządzenia nr 29 Prezesa Rady Ministrów z dnia 13 kwietnia 2015 r. i zmieniającego je (w odniesieniu do składu Zespołu) zarządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 marca 2016 r.

30. Należy wskazać również na funkcjonowanie w Polsce od 2007 r. międzyresortowego Zespołu ds. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Zadaniem Zespołu jest wypracowywanie projektów działań mających na celu wykonywanie wyroków ETPCz wydanych w stosunku do Polski, a następnie monitorowanie wykonywania tych wyroków.

Biorąc pod uwagę swoje zalecenie ogólne nr 35 (2013) w sprawie zwalczania przypadków nawoływania do nienawiści rasowej, Komitet zaleca Państwu Stronie:

- a) podjęcie skutecznych działań na rzecz zwalczania rasizmu w sporcie, w tym nakładanie kar grzywny na kluby w przypadku aktów rasizmu ze strony kibiców, a także kontynuowanie współpracy ze stowarzyszeniami sportowymi w celu promowania tolerancji i różnorodności;*
- b) podjęcie dalszych działań zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem oraz artykułem 4 Konwencji, stanowiących uzupełnienie inicjatyw podejmowanych przez Prokuraturę Generalną, co będzie miało na celu bardziej skuteczne zwalczanie przypadków nawoływania do nienawiści w Internecie;*
- c) podjęcie działań skierowanych przeciwko właścicielom stron internetowych promującym nienawiść na tle rasowym;*
- d) zapewnienie skutecznego egzekwowania prawa Państwa Strony, przewidującego zakaz działalności dla partii lub organizacji promujących dyskryminację rasową, zgodnie z artykułem 4 lit. c) Konwencji.*

Działania na rzecz zwalczania rasizmu w sporcie

31. W pierwszej kolejności należy wskazać, że w przeważającej liczbie dyscyplin sportowych w okresie sprawozdawczym, tj. w latach 2012 – 2017, nie wystąpiły incydenty o charakterze dyskryminacji rasowej. Wystąpienia rasistowskie miały miejsce jedynie podczas rozgrywek piłki nożnej. Skala tego typu wydarzeń określana jest corocznie w *Raportach dotyczących stanu bezpieczeństwa i organizacji meczów na szczeblu centralnym*, przygotowywanych przez Departament Organizacji Imprez, Bezpieczeństwa i Infrastruktury Polskiego Związku Piłki Nożnej, jest ona jednak niewielka (odsetek meczów, w których wystąpiły incydenty o charakterze rasistowskim wahał się w okresie sprawozdawczym pomiędzy 2,27% a 0,66%). Z obserwacji Delegatów Meczowych PZPN wynika również, że służby porządkowe i informacyjne w klubach piłkarskich zapobiegają zdecydowanej większości incydentów rasistowskich poprzez uniemożliwianie prezentacji obraźliwych transparentów. Każdy incydent rasistowski oceniany jest przez Komisję Dyscyplinarną PZPN, przy

czym Regulamin Dyscyplinary PZPN umożliwi Komisji procedowanie tego typu spraw w sposób przyspieszony i uproszczony. Minimalna kara za przewinienie wynosi 5 000 złotych (ok. 1180 EUR). W latach 2012 – 2017 Rzecznik Dyscyplinary PZPN prowadził 44 sprawy dotyczące zachowań rasistowskich, zakończone orzeczeniami dyscyplinarnymi.

32. Również dane zgromadzone przez Prokuraturę Krajową wskazują na niewielki odsetek spraw dotyczących przestępstw związanych z zachowaniem kibiców i sportowców na zawodach sportowych lub w związku z zawodami w stosunku do ogólnej liczby spraw w danym roku, który w okresie sprawozdawczym ulegał corocznie istotnemu zmniejszeniu, stanowiąc w 2016 r. ok. 1,4% ogółu spraw dotyczących przestępstw z nienawiści z tego roku.

33. Pomimo niewielkiej skali zjawiska, PZPN realizuje szereg przedsięwzięć mających na celu przeciwdziałanie rasizmowi, które podzielić można na dwa obszary. Po pierwsze, związek posiada system monitorowania i zapobiegania incydentom, który umożliwia reagowanie na niepożądane zdarzenia. Po drugie, PZPN organizuje imprezy i akcje mające na celu zwrócenie uwagi na zjawisko rasizmu i nietolerancji w sporcie.

34. W odniesieniu do pierwszego wskazanego obszaru (monitoring), związek sportowy opracował system licencyjny dla stewardów i spikerów zatrudnionych w 52 klubach trzech najwyższych lig piłkarskich. Jeden z modułów szkoleniowych zawiera zasady przeciwdziałania i reagowania na incydenty rasistowskie na stadionach, w tym w szczególności na prezentowanie flag i transparentów z obraźliwymi hasłami. Od 2011 r. przeszkolonych zostało ponad 15 000 członków służb informacyjnych i porządkowych oraz około 200 spikerów. PZPN organizuje również warsztaty szkoleniowe dla Delegatów Meczowych, kierowników ds. bezpieczeństwa i klubowych koordynatorów ds. współpracy z kibicami (SLO), na których omawiane są m.in. sposoby reagowania na incydenty o charakterze dyskryminacyjnym. Każdy mecz Ekstraklasy, Pierwszej i Drugiej Ligi oraz Pucharu Polski obserwowany jest przez Delegatów Meczowych, a wszystkie incydenty są opisywane w dokumentacji, przekazywanej następnie Komisji Dyscyplinarnej PZPN. Podobne raporty przygotowywane są również przez koordynatorów SLO i stanowią dodatkowe źródło informacji dla organów dyscyplinarnych.

35. W drugim obszarze działań (imprezy i akcje informacyjne), PZPN realizuje m.in. działanie polegające na prezentacji koszulek z antydyskryminacyjnym przesłaniem przez eskortę dziecięcą, która asystuje piłkarzom podczas wyjścia na boisko podczas dwóch wybranych meczów w Pierwszej i Drugiej Lidze oraz w ramach finałowych rund Pucharu Polski. Czwooro dzieci eksponuje dodatkowo specjalny baner. W serwisach społecznościowych i na oficjalnych stronach internetowych obu klubów uczestniczących w meczu prezentowane są wspólne fotografie dzieci, drużyn, trenerów i sędziów.

36. Pomimo nieodnotowania incydentów o charakterze dyskryminacji rasowej w większości dyscyplin sportowych w Polsce, wiele spośród polskich związków sportowych posiada w statutach lub regulaminach dyscyplinarnych zapisy odnoszące się do przeciwdziałania i penalizacji przejawów rasizmu. Część związków sportowych prowadzi również działania profilaktyczne i edukacyjne wśród zawodników, trenerów, sędziów, delegatów czy kibiców, działania obejmujące monitorowanie zachowania kibiców i zawodników podczas zawodów sportowych, jak również działania mające na celu przeciwdziałanie mowie nienawiści w Internecie.

37. Również polskie Ministerstwo Sportu i Turystyki od lat prowadzi działania profilaktyczne i edukacyjne na rzecz przeciwdziałania wszelkim formom dyskryminacji w sporcie. W ramach przygotowań do przeprowadzenia turnieju finałowego UEFA EURO 2012 w Polsce na zlecenie

Ministra Sportu i Turystyki opracowano projekt KIBICE RAZEM, mający na celu zbudowanie trwałych struktur współpracy ze środowiskiem kibiców i systematyczne wspieranie pozytywnych inicjatyw fanów sportu. W 2015 r. wprowadzony został *Program Ministra Sportu i Turystyki KIBICE RAZEM dotyczący poprawy organizacji i bezpieczeństwa imprez sportowych w Polsce poprzez budowę struktur dialogu i współpracy ze środowiskiem kibiców na lata 2016 – 2018*. Założeniem Programu jest wychowywanie kolejnych pokoleń kibiców innego formatu, którzy swoje problemy rozwiązywać będą w drodze rozmowy i dialogu, a nie przemocy i zachowań rasistowskich czy ksenofobicznych. W latach 2010 – 2013 projekt społeczny wdrażany był w czterech miastach: Warszawie, Gdyni, Gdańsku i Wrocławiu, przez utworzenie miejsc spotkań dla kibiców (lokalnych ośrodków KIBICE RAZEM). W latach 2014 - 2017 otwarte zostały kolejne. Każda lokalizacja zarządzana jest przez wykwalifikowanych koordynatorów. Pracownicy Programu prowadzą pracę pedagogiczną i profilaktyczną wśród kibiców, w tym np.: warsztaty, szkolenia i spotkania ze specjalistami, które mają na celu kształtowanie postawy „pozytywnego patriotyzmu”, opartego na szacunku dla tradycji i historii, ale pozbawionego elementów przemocy czy nietolerancji. Obecnie Program MSiT KIBICE RAZEM realizowany jest w 15 miastach w Polsce. Długofalowa kontynuacja Programu polegać będzie na budowie ogólnopolskiej sieci ośrodków lokalnych w celu zwiększenia ich oddziaływania na środowisko sympatyków sportu.

38. Minister Sportu i Turystyki obejmował również patronat honorowy nad wydarzeniami mającymi na celu zwalczanie dyskryminacji w sporcie, w tym nad organizowanymi corocznie meczami piłkarskimi pod hasłem „Wykopmy Rasizm ze Stadionów”.

39. Ministerstwo Sportu i Turystyki zawarło katalog działań na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji w sporcie w swoich dokumentach strategicznych. Zagadnienia związane z przeciwdziałaniem wszelkim formom dyskryminacji zostały uwzględnione w kierunkach interwencji i wytycznych *Programu Rozwoju Sportu do 2020 roku* (PRS 2020), przyjętym przez Radę Ministrów 31 sierpnia 2015 r. oraz w przyjętym w 2013 r. *Krajowym programie działań na rzecz równego traktowania na lata 2013-2016*. 14 czerwca 2016 r. Minister Sportu i Turystyki przyjął również *Dokument Implementacyjny Programu Rozwoju Sportu do roku 2020* (DI PRS 2020), zawierający katalog narzędzi służących realizacji celów PRS 2020, w tym przedsięwzięć na rzecz przeciwdziałania wszelkim formom dyskryminacji i zapewnienia zasady równego traktowania w sporcie np.: równego traktowania w toku procesów decyzyjnych (dotyczących finansowania przedsięwzięć o charakterze sportowym); zapewnienia niedyskryminujących warunków realizacji przedsięwzięć sportowych; opracowania, wspólnie ze środowiskiem sportowym, kodeksu postępowania i zbioru dobrych praktyk w dziedzinie zwalczania dyskryminacji w sporcie; monitorowania i rozpowszechniania dobrych praktyk wśród organizacji sportowych w kwestii stosowania odpowiedzialności dyscyplinarnej za zachowania o charakterze dyskryminacyjnym etc.

40. Ponadto, Ministerstwo Sportu i Turystyki w ubiegłych latach zleciło realizację badań na temat negatywnych zjawisk w sporcie w różnych obszarach, w tym dotyczących postaw dyskryminujących. W ramach badań powstał m.in.: raport poświęcony wybranym przejawom dyskryminacji (rasizm, antysemityzm, ksenofobia, homofobia) w polskim sporcie, ze szczególnym uwzględnieniem środowiska kibiców sportowych. Celem badania była próba nakreślenia skali zjawiska dyskryminacji, zwłaszcza w środowisku fanów piłki nożnej, a pośrednio wśród działaczy sportowych, trenerów i zawodników oraz scharakteryzowanie działań na rzecz walki z jego przejawami, podejmowanych przez instytucje publiczne, organizacje pozarządowe (krajowe i międzynarodowe), kluby i związki

sportowe. Raport zawiera rekomendacje w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji, poprzez np. przeprowadzenie szkoleń dla przedstawicieli związków sportowych.

Działania w celu skutecznego zwalczania przypadków nawoływania do nienawiści w Internecie

41. Prokuratura Krajowa (wcześniej Prokuratura Generalna) podejmuje kolejne działania mające na celu skuteczne zwalczanie mowy nienawiści w Internecie. W dniu 29 października 2012 r. Prokurator Generalny wydał wytyczne w sprawie udziału prokuratora w sprawach o przestępstwa prywatnoskargowe. Wytyczne te w części odnoszą się do ścigania tych przypadków mowy nienawiści w Internecie (tj. przestępstw polegających na pomawianiu czy też znieważeniu poszczególnej osoby z różnych motywów, w tym dyskryminujących), które nie należą do grupy przestępstw ściganych z urzędu przez prokuratora, lecz są ścigane z oskarżenia prywatnego. W wytycznych wskazano w szczególności na to, iż uzasadnieniem do objęcia przez prokuratora ściganiem z urzędu tego rodzaju czynu mogą być obiektywne trudności w ustaleniu przez pokrzywdzonego niezbędnych danych osobowych sprawcy przestępstwa, zwłaszcza jeśli przestępstwo popełniono za pośrednictwem telefonu lub Internetu. Zalecono też, aby w takich sprawach, po ujawnieniu personaliów sprawcy umożliwiającym pokrzywdzonemu wniesienie prywatnego aktu oskarżenia, prokurator dokonywał ponownej oceny istnienia interesu społecznego w ściganiu czynu z urzędu.

42. Ponadto, w dniu 27 października 2014 r. Prokurator Generalny podpisał wytyczne dla prokuratorów w sprawach związanych z przestępstwami z nienawiści dokonywanymi z wykorzystaniem Internetu. Zawarto w nich m.in. wskazówki dotyczące sposobów zabezpieczania i utrwalania dowodów, możliwości współpracy z innymi instytucjami i organami państwowymi oraz pozarządowymi, a także w zakresie czynności pozakarnych podejmowanych przez prokuratorów.

43. W odniesieniu do zwalczania przestępstw z nienawiści w Internecie należy jednak zwrócić uwagę na istnienie obiektywnych przyczyn (niezależnych od polskich organów ścigania) mających wpływ na skuteczność prowadzenia postępowań w tych sprawach. Przykładowo, problem stanowi ściganie sprawców przestępstw nawoływania do nienawiści popełnionych za pośrednictwem stron internetowych, których właścicielami są firmy z siedzibą w innych krajach, gdzie z uwagi m. in. na obowiązujące regulacje prawne odmawia się realizacji wniosków o pomoc prawną w tego rodzaju sprawach. Jednocześnie, w sytuacji doprowadzenia do zamknięcia takiej strony, jest ona „reaktywowana” pod innym adresem.

44. Z dniem 1 grudnia 2016 r. w Komendzie Głównej Policji powstało Biuro do Walki z Cyberprzestępczością, w miejsce funkcjonującego wcześniej Wydziału do walki z Cyberprzestępczością Biura Służby Kryminalnej, a następnie Wydziału do walki z Cyberprzestępczością Biura Kryminalnego. Powstałe biuro składa się z Wydziału Ogólnego, Wydziału Operacyjnego, Wydziału Rozpoznania w którego skład wchodzi Sekcja Obsługi Całodobowej oraz Zespół Rozpoznania i Analizy, Wydział Wsparcia i Badań. W ramach realizowanych zadań stałych funkcjonariusze Wydziałów merytorycznych Biura monitorują portale społecznościowe, fora internetowe, serwisy internetowe grup narodowościowych oraz inne strony mogące zawierać przedmiotowe treści. W przypadku ujawnienia przestępstw mających charakter mowy nienawiści, spenalizowanych w *Kodeksie karnym*, prowadzone są dalsze czynności zmierzające do ustalenia danych osobowych użytkowników sieci Internet, odpowiedzialnych za ich propagowanie. Następnie ustalone dane przekazywane są do właściwych miejscowo i rzeczowo komórek organizacyjnych Policji, celem prowadzenia dalszych czynności procesowych. Ponadto w Wydziale Rozpoznania działa

Sekcja Obsługi Całodobowej w systemie 24/7 gdzie internauci mogą informować o niewłaściwych treściach w sieci Internet.

45. Od 1 października 2014 r. również w komendach wojewódzkich/Stołecznej Policji funkcjonują wyspecjalizowane komórki do walki z cyberprzestępczością. W zakresie ich obowiązków jest między innymi monitoring zasobów sieci Internet pod kątem ujawniania czynów zabronionych, w tym przestępstw z nienawiści.

46. Ponadto, decyzją z dnia 31 sierpnia 2017 r. wyznaczony został w Biurze do Walki z Cyberprzestępczością koordynator do zwalczania przestępstw z nienawiści w cyberprzestrzeni. Również w komórkach organizacyjnych właściwych do spraw cyberprzestępczości komend wojewódzkich i Stołecznej Policji wyznaczono od dnia 28 września 2017 r. koordynatorów do zwalczania przestępstw z nienawiści (po jednym na województwo). Celem jest wzmocnienie działań w walce z przestępczością z nienawiści pojawiająca się w cyberprzestrzeni na terenie podległym tym komendom. Działania prowadzone będą w sferze pracy operacyjnej, mającej na celu wykrywanie i ustalanie sprawców przestępstw z nienawiści w cyberprzestrzeni.

Działania skierowane przeciwko właścicielom stron internetowych promującym nienawiść na tle rasowym.

47. W przypadku zidentyfikowania strony internetowej, na której prezentowane są treści, mogące wyczerpywać znamiona czynów zabronionych sypizowanych m. in. w art. 119, 190, 255, 256 i 257 *Kodeksu karnego* podejmowane są działania, których celem jest ustalenie właściciela domeny internetowej. Informacja z danymi abonenta przekazywana jest następnie do prokuratury celem oceny i podjęcia merytorycznych decyzji odnośnie dalszego postępowania. Jedną z przeszkód utrudniających ściganie sprawców opisanych przestępstw są ograniczenia prawne związane z faktem, że siedziba i serwery firm będących właścicielami popularnych portali społecznościowych znajdują się na terenie innych państw. Skuteczność działań skierowanych przeciwko właścicielom stron internetowych promującym nienawiść na tle rasowym przede wszystkim uzależniona jest od realizacji wniosków o pomoc prawną w tego rodzaju sprawach przez organy innych państw.

Zapewnienie skutecznego egzekwowania prawa Państwa Strony, przewidującego zakaz działalności dla partii lub organizacji promujących dyskryminację rasową, zgodnie z artykułem 4 lit. c) Konwencji.

48. W świetle art. 13 ustawy z dnia 2 kwietnia 1997 r. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.) zakazane jest istnienie partii politycznych i innych organizacji odwołujących się w swoich programach do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu, a także tych, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową, stosowanie przemocy w celu zdobycia władzy lub wpływu na politykę państwa albo przewiduje utajnienie struktur lub członkostwa.

49. Art. 188 *Konstytucji* zastrzega do kompetencji Trybunału Konstytucyjnego (TK) możliwość oceny zgodności celów lub działalności partii politycznych z ustawą zasadniczą. Konstytucja reguluje również katalog podmiotów mogących wystąpić z takim wnioskiem (m.in. Prezydent, Marszałek Sejmu lub Senatu, Prezes Rady Ministrów, 50 posłów, 30 senatorów, Rzecznik Praw Obywatelskich, I Prezes Sądu Najwyższego, Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego, Prokurator Generalny, Prezes Najwyższej Izby Kontroli). Szczegółowa procedura w tej materii uregulowana została

przepisami ustawy o *Trybunale Konstytucyjnym* (Dz.U. 2016 poz. 1157 z późn. zm.). Wnioski kierowane do Trybunału w sprawie zgodności z Konstytucją działalności partii politycznych rozpoznawane są natomiast przy odpowiednim zastosowaniu przepisów Kodeksu postępowania karnego, a ciężar udowodnienia niezgodności z Konstytucją spoczywa na wnioskodawcy, który powinien w tym celu przedstawić lub zgłosić dowody wskazujące na tę niezgodność. Wniosek taki musi zatem zawierać ustalenia dotyczące przebiegu określonych wydarzeń, które składają się na działania partii sprzeczne z Konstytucją. Mechanizm ten nie jest zależny od uprzedniego postępowania karnego, jednak Trybunał Konstytucyjny może zlecić Prokuratorowi Generalnemu, w celu zebrania i utrwalenia dowodów, przeprowadzenie dochodzenia w określonym zakresie. Do dochodzenia tego stosuje się odpowiednio przepisy *Kodeksu postępowania karnego*. Natomiast wnioski w sprawie zgodności z *Konstytucją* celów partii politycznych, określonych w statucie lub w programie, Trybunał rozpoznaje na zasadach i w trybie przewidzianym dla rozpoznania wniosków w sprawie zgodności aktów normatywnych z *Konstytucją*. Skutkiem orzeczenia o niezgodności z *Konstytucją* celów lub działalności partii jest jej niezwłoczne skreślenie z ewidencji (art. 44 ust. 1 ustawy o *partiach politycznych* (t.j. Dz.U. 2017, poz.876 z późn. zm.)). Należy wskazać, że w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego za działalność partii politycznej, dającą podstawy do wystąpienia z wnioskiem o stwierdzenie niekonstytucyjności jej działań, można uznać jedynie działania władz i niższych struktur partii. Nie można natomiast przyjąć, by podstawę do wystąpienia z tego rodzaju wnioskiem stanowiły jednostkowe zachowania członków partii wykraczające poza ramy jej politycznego programu.

50. W Prokuraturze Krajowej za sprawy dotyczące konstytucyjności celów i działania partii politycznych odpowiedzialne jest Biuro Spraw Konstytucyjnych, które podejmuje działania na podstawie danych uzyskanych z komórek organizacyjnych Prokuratury Krajowej prowadzących monitoring poszczególnych rodzajów przestępczości, a także na podstawie informacji od podmiotów zewnętrznych.

51. Ponadto, ustawa o *partiach politycznych* przyznaje w art. 14 Sądowi Okręgowemu w Warszawie (prowadzącemu odpowiednią ewidencję partii politycznych) uprawnienie do wystąpienia do Trybunału Konstytucyjnego, w toku postępowania rejestracyjnego, z wnioskiem o zbadanie czy cele lub zasady działania rejestrowanej partii są zgodne z *Konstytucją*. Podobna kontrola możliwa jest w wypadku zmian w statucie. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności celów lub działalności partii skutkuje, odpowiednio, odmową rejestracji lub skreśleniem z ewidencji.

52. Jednocześnie, przepis art. 29 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. *Prawo o stowarzyszeniach* stanowi, że sąd na wniosek organu nadzorującego stowarzyszenie lub prokuratora może rozwiązać stowarzyszenie, jeżeli jego działalność wykazuje rażące lub uporczywe naruszanie prawa albo postanowień statutu i nie ma warunków do przywrócenia działalności zgodnej z prawem lub statutem. Taka działalność może przybrać formę opisaną w przywołanym wyżej art. 13 *Konstytucji RP*. Mechanizm ten nie jest przy tym zależny od postępowania karnego w danej sprawie.

53. Obowiązujące uregulowania prawne i przyjęte rozwiązania organizacyjne dają realną możliwość wyeliminowania z życia publicznego partii politycznych i organizacji zachęcających do dyskryminacji rasowej, a organy prokuratury podejmują działania zmierzające do ustalenia, czy zachodzą przesłanki do podjęcia przez państwo tego rodzaju ingerencji.

Komitet zaleca, aby Państwo Strona kontynuowało programy szkoleniowe, skierowane do prokuratorów, funkcjonariuszy policji oraz sędziów, dotyczące przestępstw o motywacji rasowej oraz konieczności traktowania tego rodzaju przestępstw z należytą powagą. W związku ze swoim zaleceniem ogólnym nr 31 (2005) w sprawie zapobiegania dyskryminacji na tle rasowym w administracji oraz funkcjonowania systemu sądownictwa karnego, Państwo Strona powinno pouczyć prokuratorów o znaczeniu ścigania wszystkich aktów rasizmu, a także wymierzaniu kar, które będą proporcjonalne do wagi tego rodzaju przestępstw. Komitet zaleca także, aby Państwo Strona utworzyło niezależny organ odpowiedzialny za przyjmowanie skarg od ofiar przemocy lub nadużyć ze strony policji, a także aby podjęło niezbędne działania mające na celu rekrutację do służb policji osób należących do grup mniejszościowych.

54. Należy wskazać, że w odniesieniu do przestępstw z nienawiści w 2016 r., w stosunku do lat wcześniejszych tj. 2012-2015, wzrosła łączna liczba (bezwzględna i procentowa) kierowanych aktów oskarżenia i wniosków do sądu o skazanie bez przeprowadzania rozprawy w trybie art. 335 § 1 kpk oraz wniosków o warunkowe umorzenie postępowania. W 2016 r. sprawy zakończone ww. sposób stanowiły ok. 20% wszystkich spraw zakończonych w tym okresie, podczas gdy w latach 2012 – 2015 odsetek ten wahał się między 15,4 a 18,6%.

55. Analiza danych gromadzonych w zakresie przestępstw z nienawiści za lata 2014-2016 pokazuje, że ściganie tych przestępstw stało się bardziej efektywne (np. zmniejsza się liczba spraw zakończonych umorzeniem wobec niewykrycia sprawcy, wzrosła wykrywalność, więcej spraw zakończono niż zarejestrowano). Warto też wspomnieć, że liczba przestępstw z nienawiści popełnianych w Polsce może być powiązana także z redukcją tzw. ciemnej liczby, spowodowaną wzrostem świadomości społecznej i wysokim zaufaniem do Policji.

56. Jednocześnie, we wszystkich odpowiedzialnych za ściganie tych przestępstw instytucjach prowadzone są działania szkoleniowe. Od 2009 r. szkolenia z zakresu praw człowieka dla sędziów i prokuratorów prowadzi Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury. Niektóre z nich mają charakter ogólny (np. *Szkolenie systemowe z zakresu ochrony praw człowieka i zakazu dyskryminacji*), inne skupiają się na wybranych zagadnieniach szczegółowych (w szczególności karne i cywilne zagadnienia materialne i procesowe). Zajęcia o podobnej tematyce odbywają się również w ramach kształcenia aplikantów sędziowskich i prokuratorów. Istnieje też możliwość udziału w szkoleniach zagranicznych. We wszystkich tych blokach szkoleniowych poruszana jest tematyka regulowana przez *Konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej*, w tym przestępstwa o charakterze rasistowskim czy przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na rasę.

57. W prokuraturze odbywają się szkolenia i konferencje, mające na celu podniesienie kompetencji prokuratorów w zakresie ścigania przestępstw z nienawiści oraz uwrażliwienie ich w zakresie konieczności traktowania tych czynów z należytą powagą. Jednym z przykładów jest konferencja pod hasłem *Ofiary przestępstw z nienawiści*, która odbyła się dnia 13 czerwca 2012 r. w Prokuraturze Generalnej. Jej efektem jest publikacja z serii *Prokurator ofiarom przestępstw*, poświęcona problemowi ochrony ofiar przestępstw z nienawiści, pod tym samym co konferencja tytułem. W okresie sprawozdawczym zrealizowano również szkolenia dla prokuratorów na poziomie lokalnym. Ponadto we wrześniu 2015 r. Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury podpisała porozumienie z Biurem Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE w celu wspólnej realizacji w Polsce szkoleń *Prokuratorzy a przestępstwa motywowane nienawiścią* (zwanego w skrócie PAHCT - *Prosecutors and Hate Crimes Training*). Program ma stanowić uzupełnienie już istniejących szkoleń na

poziomie krajowym. Szczegółowe treści dostosowane zostały do obowiązujących przepisów i praktyki krajowej, uwzględniając potrzeby polskich organów ścigania. Szkolenia odbyły się we wrześniu 2015 r. i marcu 2016 r.

58. Cyklicznie kształceni są również funkcjonariusze Policji. W latach 2012-2016 kontynuowano realizację programu szkoleniowego, poświęconego zagadnieniu przestępstw na tle nienawiści. Od dnia 29 kwietnia 2016 r. realizowana jest nowa wersja tego programu pn. *Trening przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści dla funkcjonariuszy organów ścigania* – TAHCLE. Nowa wersja programu powstała w wyniku rewizji i uaktualniania dotychczas realizowanego *Programu zwalczania przestępstw na tle nienawiści dla funkcjonariuszy organów ochrony porządku publicznego* – LEOP. Celem programu TAHCLE jest zapewnienie, aby wszyscy funkcjonariusze Policji, którzy mogą w swojej pracy zetknąć się z przestępstwami z nienawiści, byli wyposażeni w odpowiednią wiedzę, służącą skutecznemu ich zwalczaniu. Szkolenia – obejmujące problematykę rozpoznawania przestępstw z nienawiści, prawidłowego prowadzenia czynności wykrywczych, adekwatnego reagowania, zapobiegania, a także postępowania z ofiarami tego rodzaju przestępstw – odbywają się w całym kraju. Celem szkoleń, poza przekazaniem wiedzy eksperckiej, jest uwrażliwienie funkcjonariuszy na kwestię dyskryminacji – również tej, której sprawcami mogą być sami policjanci. Do końca czerwca 2017 r. w ramach programu przeszkolonych zostało w sumie prawie 100 tys. funkcjonariuszy.

59. Jedną z inicjatyw Biura Kryminalnego KGP w zakresie zwalczania przestępstw z nienawiści było wprowadzenie od 2015 r. cyklicznych szkoleń, z udziałem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, organizowanych w formie warsztatów pn. *Zwalczanie przestępstw popełnionych z pobudek rasistowskich i ksenofobicznych*. Wymienione warsztaty szkoleniowe kierowane są do policjantów komórek dochodzeniowo-śledczych służby kryminalnej realizujących czynności w sprawach dotyczących przedmiotowej kategorii przestępczości. Program szkolenia ukierunkowany jest przede wszystkim na prawne aspekty zwalczania przestępstw motywowanych uprzedzeniami, w tym czynów zabronionych popełnionych z wykorzystaniem sieci Internet. Istotnym elementem szkoleń jest omówienie regulacji międzynarodowych i konstytucyjnych odnoszących się do mowy nienawiści oraz wolności słowa. Ponadto funkcjonariusze mają możliwość zapoznania się ze stereotypami i uprzedzeniami, mogącymi wpływać na ich czynności służbowe. Przedstawiane są również praktyczne aspekty czynności wykrywczych w sprawach dotyczących przestępstw z nienawiści, popełnionych w cyberprzestrzeni. Przekazywane są także informacje o sposobach zabezpieczania dowodów cyfrowych w tego typu sprawach. W przedmiotowych szkoleniach biorą udział prelegenci z instytucji rządowych takich jak Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Sprawiedliwości, Prokuratura Krajowa, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich oraz z organizacji społecznych zajmujących się prawami człowieka i szeroko pojętą dyskryminacją. Ogółem w ww. warsztatach szkoleniowych w latach 2015-2017 wzięło udział 119 funkcjonariuszy ze wszystkich garnizonów Policji, którzy prowadzą postępowania przygotowawcze dotyczące przestępstw z nienawiści. W przedmiotowych szkoleniach biorą również udział funkcjonariusze Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Straży Granicznej i Żandarmerii Wojskowej.

60. Uzupełnieniem szkoleń są narady służbowe dotyczące problematyki zwalczania przestępstw z nienawiści, w których uczestniczą koordynatorzy z komend wojewódzkich i Komendy Stołecznej Policji ds. przestępstw z nienawiści oraz przedstawiciele instytucji publicznych i organizacji społecznych, zajmujących się problematyką ochrony praw człowieka i przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści. Podczas ww. spotkań koordynatorzy uczestniczą w wykładach oraz wymieniają się informacjami o zrealizowanych sprawach na terenie poszczególnych garnizonów.

61. W celu zapewnienia efektywnego ścigania przestępstw z nienawiści prowadzony jest ponadto stały monitoring spraw tej kategorii przez prokuratury okręgowe i regionalne oraz Departament Postępowania Przygotowawczego Prokuratury Krajowej. W ramach prowadzonego monitoringu cyklicznie (dwa razy w roku) do Prokuratury Krajowej przekazywane są dane dotyczące postępowań tej kategorii. Dane te następnie są analizowane przez prokuratora-koordynatora, który dwa razy w roku sporządza sprawozdanie dotyczące prowadzonych postępowań tej kategorii. Ocena nadesłanych informacji wraz z uwagami i spostrzeżeniami dotyczącymi występujących w sprawach nieprawidłowości i błędów, które należy wyeliminować, jest z kolei przekazywana prokuratorom regionalnym, do wiadomości wszystkich jednostek prokuratury w kraju, w celu ich wykorzystania w bieżącej pracy i w szkoleniach prokuratorów. Dokonywane są również kontrole konkretnych spraw (badania aktowe).

62. Jednocześnie, w celu zwiększenia skuteczności prowadzenia postępowań oraz ochrony praw pokrzywdzonych, w Departamencie Postępowania Przygotowawczego Prokuratury Generalnej przygotowano opracowanie dotyczące przestępstw z nienawiści, zawierające opis regulacji prawnych krajowych i międzynarodowych, skalę zjawiska w Polsce oraz wskazówki metodyczne dla prokuratorów. Opracowanie zostało opublikowane w miesięczniku „Prokuratura i Prawo” w lutym 2012 r. Ponadto, Prokurator Generalny w dniu 26 lutego 2014 r. wydał *Wytyczne w zakresie prowadzenia postępowań o przestępstwa z nienawiści*, regulujące kwestie materialno-prawne, sposób prowadzenia postępowania oraz kwestie organizacyjne.

63. Dodatkowo, stworzono również specjalne ramy instytucjonalno-organizacyjne w zakresie prowadzenia postępowań o przestępstwa z nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych i wyznaniowych. Początkowo we wszystkich prokuratorach okręgowych wyznaczono po jednej (lub więcej w razie potrzeby) jednostce właściwej spośród Prokurator Rejonowych do prowadzenia tej kategorii spraw. Następnie w wyznaczonych jednostkach wskazano po dwóch prokuratorów do prowadzenia tych spraw. W konsekwencji wyodrębniono specjalną grupę prokuratorów (około 100-105 prokuratorów) zajmującą się tymi postępowaniami.

64. W prokuratorach regionalnych (poprzednio apelacyjnych) oraz prokuratorach okręgowych kontynuują pracę konsultanci i koordynatorzy zajmujący się przestępstwami tej kategorii, co pozwala na ujednoczenie praktyki i eliminowanie błędów w nich popełnianych. Konsultanci zajmują się także cyklicznym badaniem spraw prowadzonych w podległych prokuratorach.

65. Odnosząc się do kwestii utworzenia niezależnego organu odpowiedzialnego za przyjmowanie skarg od ofiar przemocy lub nadużyć ze strony Policji, należy wskazać na funkcjonowanie w Policji i Straży Granicznej mechanizmu przekazywania informacji skargowych i pozaskargowych do Rzecznika Praw Obywatelskich jako niezależnej instytucji badającej niewłaściwe zachowania Policji i Straży Granicznej. Istota tego mechanizmu polega na przekazywaniu RPO informacji dwóch rodzajów. Pierwszy to zarzuty dotyczące najpoważniejszych naruszeń praw człowieka, zawarte w skargach ponowionych złożonych przez skarżących w związku z działaniami funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej. Drugi to informacje o zdarzeniach, podczas których w wyniku działania lub zaniechania funkcjonariusza doszło do śmierci, naruszenia wolności seksualnej, nieuzasadnionego użycia środków przymusu lub użycia przemocy. Jako niezależny organ RPO, uzyskawszy powyższe informacje, może zdecydować o zbadaniu konkretnego przypadku, działając na podstawie uprawnień przyznanych mu przez ustawę *o Rzeczniku Praw Obywatelskich*. Mechanizm ten był przez MSWiA ewaluowany i rozwijany. W 2014 r. przybrał on formę aktu prawnego.

66. Ponadto, w 2016 r. wytypowano grupę funkcjonariuszy Straży Granicznej którzy specjalizować się będą w prowadzeniu czynności wyjaśniających i postępowań dyscyplinarnych w sprawach o naruszenie praw człowieka. Specjalnie dla nich opracowano program kursu doskonalącego *Postępowanie dyscyplinarne w Straży Granicznej w aspekcie naruszeń praw człowieka przez funkcjonariuszy Straży Granicznej*.

67. Jednocześnie należy wskazać, że w okresie sprawozdawczym nie odnotowano w Policji przypadków stosowania zabronionego profilowania etnicznego w codziennej służbie. Nie stwierdzono również przypadków bagatelizowania przez policjantów przestępstw o podłożu rasistowskim.

68. Proces rekrutacji do Policji ma charakter otwarty. Kwestie etniczne, rasowe, czy też religijne nie stanowią bariery w karierze w Policji. Jednak ideą stosowanego modelu rekrutacji jest zapewnienie zrównoważonego w całym kraju poziomu oferowanego bezpieczeństwa, który zależy od cech psychomotorycznych kandydata, nie zaś jego rasy, wyznania itp. W związku z tym Policja nie planuje w najbliższym czasie wprowadzania mechanizmów, które stanowiłyby szczególne ułatwienie w procesie rekrutacji dla mniejszości narodowych lub etnicznych.

69. Z kolei w Straży Granicznej wypracowany został w 2016 r. nowy profil wymagań psychologicznych kandydatów do służby. Uwzględniono w nim również elementy, które odnoszą się do postawy kandydata w stosunku do innych osób. Nowy profil stanowiący załącznik do decyzji nr 144 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 9 lipca 2014 r. w sprawie prowadzenia badań psychologicznych kandydatów do służby w Straży Granicznej wszedł w życie z dniem 1 stycznia 2017 r.

70. Ponadto należy zaznaczyć, że podczas drugiego etapu postępowania kwalifikacyjnego, w stosunku do kandydatów ubiegających się o przyjęcie do służby w Straży Granicznej, komisja w trakcie przeprowadzanej rozmowy kwalifikacyjnej dokonuje oceny predyspozycji i motywacji kandydata do służby. W przypadku stwierdzenia u zainteresowanego postawy ksenofobicznej, rasistowskiej, dyskryminacyjnej lub innej naruszającej prawa człowieka czy też posiadania przez niego uprzedzeń lub stereotypów świadczących o nieszanowaniu godności innych osób, ich wartości kulturowych, symboli, języka, obyczajów lub tradycji, ww. osobie przyznaje się 0 punktów z rozmowy kwalifikacyjnej. Dodatkowo, w trakcie przeprowadzania badań psychofizjologicznych kandydatów do służby w Straży Granicznej osoby prowadzące ww. badania zwracają uwagę na wykazywanie przez ww. osoby postaw dyskryminacyjnych oraz propagowanie lub promowanie przez nich stereotypów, dyskryminacji lub wrogości związanych z odmiennością kulturową lub rasową.

71. Pełnomocnicy komendantów oddziałów i ośrodków szkolenia Straży Granicznej ds. ochrony praw człowieka zostali w 2016 r. zobowiązani do udziału we wstępnych rozmowach kwalifikacyjnych lub do przeprowadzenia szkoleń dla osób koordynujących nabór w celu eliminowania kandydatów wykazujących niepożądane postawy, w tym postawy rasistowskie. Od października 2015 r. do końca 2017 r., w ramach doskonalenia centralnego i lokalnego realizowanego w SG, zostanie łącznie przeprowadzonych 10 edycji szkolenia dla osób prowadzących wstępne rozmowy kwalifikacyjne. Słuchacze ww. szkoleń są uwrażliwiani na kwestie analizy i oceny prezentowanych przez kandydatów do służby w Straży Granicznej postaw w stosunku do innych osób.

72. Dobór funkcjonariuszy typowanych do służby w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców jest priorytetem Straży Granicznej. Szczególny nacisk kładzie się na znajomość języków obcych wśród funkcjonariuszy oraz ich wiedzę z zakresu odmienności kulturowej poszczególnych grup

narodowościowych. W procesie rekrutacyjnym brane są pod uwagę również postawy prezentowane przez kandydatów wobec cudzoziemców, w celu wyboru osób pozbawionych uprzedzeń ze względu na odmienność rasy, wyznawanej religii czy kulturowych obyczajów i zachowań).

Komitet zaleca, aby Państwo Strona udoskonaliło programy mające na celu zwiększenie świadomości wśród ogółu społeczeństwa a także programy na rzecz dialogu międzykulturowego, tolerancji oraz historii i kultury mniejszości etnicznych i narodowych. W związku ze swoim zaleceniem ogólnym nr 32 (2009) w sprawie znaczenia i zakresu środków specjalnych przewidzianych w Konwencji, Komitet zaleca, aby Państwo Strona poważnie rozważyło możliwość przyjęcia tymczasowych środków specjalnych, które będą mieć na celu zapewnienie pełnego oraz równego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności, w tym pełne wdrożenie przepisów Konwencji, w odniesieniu do osób należących do grup mniejszościowych. Komitet zwraca się także do Państwa Strony z prośbą o przekazanie informacji na temat grupy etnicznej Słowińców w Polsce.

73. W okresie sprawozdawczym realizowane były różnorodne działania nakierowane na podnoszenie świadomości społeczeństwa, rozwijania tolerancji, przeciwdziałania mowie nienawiści. W czerwcu 2014 r. Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania zorganizował konferencję *Przeciw mowie nienawiści – myśl globalnie, działaj regionalnie i lokalnie*, podsumowującą projekt *Równe Traktowanie Standardem Dobrego Rządzenia w Regionach*. W 2015 r. przygotował też serię debat regionalnych w wybranych miastach wojewódzkich: *Mowa nienawiści w przestrzeni publicznej* (Kielce); *Charakterystyka zjawiska „mowy nienawiści” w społeczeństwie i w mediach* (Kraków); *Edukacja na rzecz tolerancji – dobre praktyki* (Łódź); *Przestępstwa z nienawiści – rola edukacji w przeciwdziałaniu agresji i kształtowaniu postaw tolerancyjnych. Dobre praktyki dolnośląskich instytucji i organizacji* (Wrocław). Celem debat było podniesienie poziomu ochrony prawnej grup narażonych na dyskryminację. Konferencje odnosiły się do sytuacji w poszczególnych województwach i gromadziły środowiska aktywnie przeciwstawiające się mowie nienawiści, bądź też – w zależności od sytuacji – środowiska dotychczas nieuczestniczące w debacie o przestępstwach z nienawiści.

74. Również Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji w 2014 r. zrealizowało projekt pt. *Imigranci wobec przestępstw z nienawiści – czyli jak skutecznie dochodzić swoich praw*, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu na rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich. W ramach tego projektu w okresie od 1 marca do 30 czerwca 2014 r. przeprowadzona została ogólnopolska kampania informacyjna pn. *Racism. Say it to fight it*. Celem kampanii było przekazanie wiedzy na temat problematyki przestępstw z nienawiści oraz procedury zgłaszania ww. przestępstw. Jednocześnie kampania miała na celu zachęcenie cudzoziemców do zgłaszania przestępstw z nienawiści organom ścigania, a także zwrócenie uwagi całego społeczeństwa na to zagadnienie. Choć głównymi adresatami działań byli cudzoziemcy, to kampania – dostępna w przestrzeni publicznej, promująca (na stronie internetowej i w ulotkach) informacje odnoszące się do przestępstw z nienawiści, które dotyczą różne grupy mniejszościowe – dotarła również do innych społeczności narażonych na przestępstwa z nienawiści. W kampanii wykorzystano różne media: ulotki, stronę internetową, billboardy i citylighty, plakaty oraz spot. Ulotki i strona internetowa, zawierające najważniejsze informacje o przestępstwach z nienawiści oraz podmiotach, do których powinno się je zgłaszać, dostępne były w 10 językach, najczęściej używanych przez cudzoziemców przebywających w Polsce. Strona internetowa zawierała także formularz kontaktowy, pozwalający na bezpośrednie zgłaszanie przestępstw z nienawiści do MSWiA. Drugim elementem projektu była

zorganizowana w listopadzie 2014 r. konferencja, której celem było wypracowanie propozycji dalszych działań, jakie należy podjąć, aby skutecznie przeciwdziałać przestępstwom z nienawiści, oraz omówienie sposobu dalszej współpracy w tym zakresie.

75. W tym samym roku, kampanię służącą zwiększeniu świadomości ogółu społeczeństwa w zakresie problematyki mniejszościowej przeprowadziło również Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji. Kampania promowała używanie języków mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego. W całość kampanii zostały włączone samorządy, organizacje mniejszości narodowych i etnicznych oraz szkoły, kuratoria, a także przedstawiciele pracodawców.

76. W okresie sprawozdawczym również Urząd ds. Cudzoziemców był inicjatorem lub partnerem działań nakierowanych na podnoszenie świadomości społeczeństwa oraz na rzecz dialogu międzykulturowego. Były to następujące projekty:

a) „Etnoliga” - społeczność kilkuset osób z czterech kontynentów, w różnym wieku, kobiet i mężczyzn, którzy wspólnie grają w piłkę nożną; każdego roku w inicjatywie bierze udział blisko tysiąc osób z ponad 50 krajów;

b) Projekt *Uchodźcy – moi sąsiedzi*, powstały w 2012 r. w partnerstwie z Polskim Forum Migracyjnym i współfinansowany w ramach Europejskiego Funduszu na rzecz Uchodźców, miał na celu podjęcie środków informacyjnych skierowanych do społeczności lokalnych, służących przybliżeniu tematyki uchodźstwa oraz zwiększeniu poziomu tolerancji względem migrantów. W ramach projektu zamieszczono plakaty w środkach komunikacji miejskiej, zorganizowano 30 spotkań w miejscowościach, w których działały lub planowane były ośrodki dla cudzoziemców, a także zrealizowano wizyty studyjne dla lokalnych mediów oraz organizacji pozarządowych, mające na celu praktyczne zapoznanie się z systemem ochrony cudzoziemców w Polsce.

c) Projekt *Od tolerancji do integracji*, powstały we współpracy Polskiego Forum Migracyjnego, Fundacji dla Somalii oraz UdsC w ramach Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego, skierowany do społeczności, w których działają ośrodki dla cudzoziemców wnioskujących o status uchodźcy. Projekt, realizowany w latach 2014-2015 miał budować otwartość i zrozumienie dla cudzoziemców, przeciwdziałać wszelkim formom dyskryminacji, rasizmu i ksenofobii tam, gdzie uchodźcy i Polacy spotykają się najczęściej.

77. Działania zwiększające świadomość międzykulturową podejmowało również Ministerstwo Edukacji Narodowej w ramach polsko-izraelskiego programu spotkań młodzieży *Zachować pamięć. Historia i kultura dwóch narodów*. Więcej informacji na temat tego przedsięwzięcia znajduje się w punkcie 93. Sprawozdania.

78. Na poziomie edukacji w szkołach wyższych doszło natomiast do zmniejszenia wymogów tzw. „minimum kadrowego” na kierunku związanym z kształceniem w zakresie etnofilologii. Zmiana przepisów zawarta w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 3 października 2014 r. w sprawie warunków prowadzenia studiów na określonym kierunku i poziomie kształcenia (Dz. U. poz. 1370) wprowadziła mniej restrykcyjne wymogi odnoszące się do liczebności i składu kadry akademickiej dla tego kierunku studiów. Zgodnie z § 14 ust. 5 wskazanego rozporządzenia minimum kadrowe dla studiów pierwszego stopnia na kierunku studiów związanym z kształceniem w zakresie etnofilologii wynosi minimum pięciu nauczycieli akademickich posiadających dorobek naukowy w zakresie dyscypliny naukowej związanej z kierunkiem studiów, w tym co najmniej jeden samodzielny nauczyciel akademicki oraz co najmniej czterech nauczycieli

akademickich posiadających stopień naukowy doktora, z tym że spośród tych osób co najmniej dwóch nauczycieli akademickich posiadających stopień naukowy doktora powinno specjalizować się w zakresie języka mniejszości narodowych i etnicznych, który jest związany z tym kierunkiem studiów.

79. Należy odnotować, że na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Gdańskiego prowadzone są studia I stopnia na kierunku „Etnofilologia kaszubska”. Według informacji zawartych w Systemie Informacji o Szkolnictwie Wyższym POL-on na tym kierunku studiów w roku akademickim 2016/17 studiowało 58 studentów.

80. Odnosząc się do kwestii przyjęcia środków specjalnych, które będą mieć na celu zapewnienie pełnego oraz równego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności w odniesieniu do osób należących do grup mniejszościowych, należy zwrócić uwagę na przyjęcie i realizację *Programu integracji społeczności romskiej w Polsce* oraz *Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania*. Szczegółowe informacje na temat tych dokumentów przedstawione zostały odpowiednio w pkt 82 - 87 i 117 - 119 Sprawozdania.

81. W Polsce nie zamieszkują obecnie przedstawiciele Słowińców. Należy jednak podkreślić, że język tej grupy, z historycznego punktu widzenia, uznawany bywa za jeden z dialektów języka kaszubskiego, który w Polsce ma status języka regionalnego, co reguluje ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* (t.j. Dz. U. 2017, poz. 823). Zgodnie z nią podlega on, w pewnym uproszczeniu, analogicznej ochronie, jak języki mniejszości narodowych i etnicznych.

W związku ze swoim zaleceniem ogólnym nr 27 (2000) w sprawie dyskryminacji wobec Romów, Komitet zaleca Państwu Stronie zintensyfikowanie działań specjalnych mających na celu promowanie praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych społeczności romskiej, przy jednoczesnym zapewnieniu, że wszystkie programy dotyczące tej społeczności są tworzone, wdrażane, monitorowane i oceniane przy pełnym uczestnictwie organizacji reprezentujących społeczność romską. W związku z powyższym Państwo Strona powinno przyspieszyć przyjęcie nowego programu na rzecz społeczności romskiej w latach 2014 – 2020, co będzie miało na celu zapewnienie wdrożenia konkretnych środków na rzecz poprawy warunków życia Romów, w tym dostępu do powszechnej edukacji oraz szkolnictwa wyższego, odpowiednich warunków mieszkaniowych, dostępu do służby zdrowia oraz do rynku pracy. Ponadto niezbędne jest podjęcie dalszych działań mających na celu przeciwdziałanie najważniejszym przyczynom ubóstwa i marginalizacji społeczności romskiej, w tym wszelkiego rodzaju dyskryminacji, a także promowania praw kobiet romskich, które są często ofiarami podwójnej dyskryminacji. Powyższe środki uwzględniają ogólne zalecenie nr 25 (2000) w sprawie dyskryminacji na tle rasowym związanej z płcią.

82. Uchwałą nr 202/2014 Rady Ministrów z dnia 7 października 2014 r. ustanowiony został *Program integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014-2020*. Jego głównym celem jest zwiększenie integracji społeczności romskiej w życiu społeczeństwa obywatelskiego dzięki wsparciu udzielanemu w czterech dziedzinach: edukacji (w tym kulturowej, historycznej i obywatelskiej), mieszkalnictwa, zdrowia oraz działań prozatrudnieniowych. Coroczny budżet Programu wynosi 10 000 000 zł. (ok. 2 359 158 EUR).

83. W dokumencie przez termin „integracja” rozumie się proces wspólnie wypracowanych i uzgodnionych niezbędnych zmian, zmierzających do nabycia umiejętności korzystania przez społeczność romską z dostępu do istniejących praw, usług i możliwości sprawnego funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie. Procesu integracji nie należy utożsamiać ze zjawiskiem asymilacji (która zresztą zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 roku o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym jest zabroniona, jeśli miałyby być prowadzona wbrew woli osób należących do mniejszości) – integracja rozumiana jest jako zjawisko ze sfery społeczno-ekonomicznej, a nie jako związane z tożsamością kulturową.

84. Głównym celem podejmowanych działań w dziedzinie edukacji jest podniesienie poziomu wykształcenia młodych Romów w Polsce oraz zwiększenie uczestnictwa w procesie edukacji uczniów i studentów pochodzenia romskiego. Pośród najważniejszych zadań realizowanych w 2015 i 2016 r. należy wymienić zadania obejmujące pomoc materialną. Drugą grupę zadań w tej dziedzinie, realizowaną głównie w świetlicach i centrach edukacyjnych, stanowią programy wychowawcze i edukacyjne dla rodziców i dzieci romskich, w tym poradnictwo psychologiczne i pedagogiczne oraz zajęcia pozalekcyjne i wyrównawcze. Wszechstronną pomoc uczniom romskim w kontaktach ze środowiskiem szkolnym zapewniają asystenci edukacji romskiej, do których obowiązków należy również utrwalanie dobrego kontaktu między rodzicami uczniów a szkołą.

85. W dziedzinie mieszkalnictwa działania polegają przede wszystkim na remontach infrastruktury mieszkaniowej oraz przyznawaniu nowych mieszkań.

86. Głównym celem działań podejmowanych w dziedzinie zatrudnienia jest aktywizacja zawodowa Romów. Ma to szczególne znaczenie w sytuacji, gdy bezrobocie wśród Romów wykazuje charakter długotrwały i obejmuje znaczną część tej społeczności. Według zgromadzonych danych, w efekcie działań podjętych w ramach *Programu integracji* w latach 2015 – 2016 udało się zatrudnić 513 Romów. Należy podkreślić, że blisko 75% Romów podjęło zatrudnienie w ramach prowadzonych działań edukacyjnych *Programu integracji*. Ważnym uzupełnieniem działań w tej dziedzinie było organizowanie szkoleń podnoszących i zmieniających kwalifikacje zawodowe oraz poradnictwo zawodowe. Z tej formy aktywizacji zawodowej w ostatnich dwóch latach skorzystało łącznie 283 Romów.

87. W obszarze zdrowia, w 2015 r. i 2016 r. w całym kraju badaniami profilaktycznymi lub szczepieniami ochronnymi objęto 3 075 Romów. Szeroko rozumiana profilaktyka zdrowotna realizowana była także poprzez zatrudnianie pielęgniarek środowiskowych. Niosą one bezpośrednią pomoc medyczną, prowadzą również proste poradnictwo medyczne, a także zajmują się dystrybucją zakupionych z dotacji leków i środków higieny osobistej.

88. Z corocznie raportowanych przez urzędy wojewódzkie danych wynika, że liczba dzieci i młodzieży romskiej objętych obowiązkiem szkolnym sukcesywnie wzrasta (przykładowo, w roku szkolnym 2004/2005 wynosiła 2 844 osób, natomiast w 2012/2013 - 3 259). W roku szkolnym 2015/2016 dodatkowymi działaniami wspomagającymi edukację zostało objętych ogółem 2 360 dzieci i młodzieży należących do mniejszości romskiej. W roku szkolnym 2016/2017 ww. działaniami zostało objętych 2 348 dzieci i młodzieży należących do mniejszości romskiej.

89. Należy podkreślić, że dotychczasowe działania podejmowane przez Rząd RP w zakresie promowania edukacji wśród Romów doprowadziły do wielu systemowych zmian w podejściu do edukacji. Nowelizacja z dnia 4 kwietnia 2012 r. rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 listopada 2007 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły

i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym umożliwiła również placówkom przedszkolnym podejmowanie dodatkowych zadań edukacyjnych, mających na celu podtrzymywanie i rozwijanie poczucia tożsamości etnicznej uczniów romskich oraz wspomagających edukację tych uczniów, w szczególności prowadzenie zajęć wyrównawczych oraz zatrudnienie asystenta edukacji romskiej (już wcześniej możliwość taką miały szkoły). Ponadto:

- wprowadzono nowy model finansowania dodatkowych działań podejmowanych na rzecz uczniów romskich przez jednostki samorządu terytorialnego,
- wygaszono tzw. „klasy romskie” na rzecz nauki w klasach integracyjnych,
- wprowadzono systemy stypendialne dla uczniów romskich szczególnie uzdolnionych, uczniów szkół ponadgimnazjalnych oraz dla studentów romskich,
- wprowadzono mechanizm dofinansowania zadań polegających na zapewnieniu wyprawek i podręczników szkolnych dla uczniów pochodzenia romskiego, ubezpieczeń, zajęć wyrównawczych, wypoczynku letniego, świetlic środowiskowych,
- dostrzegając specjalne potrzeby edukacyjne uczniów, w tym również uczniów pochodzenia romskiego, w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. *w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach* (Dz. U. poz. 532), a następnie w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. *w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach* (Dz. U. poz. 1591) asystent edukacji romskiej, obok samego ucznia, rodzica, nauczyciela, wychowawcy lub specjalisty prowadzącego zajęcia z uczniami, poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, został wskazany jako jeden z podmiotów, który może inicjować udzielenie pomocy psychologiczno-pedagogicznej konkretnemu uczniowi w danej placówce.

90. Podejmowano również szereg działań doraźnych na rzecz upowszechniania wiedzy na temat diagnozy dzieci romskich oraz udzielania im adekwatnego do potrzeb wsparcia w systemie edukacji:

- w 2012 r. na zlecenie MEN, Ośrodek Rozwoju Edukacji we współpracy z Ministerstwem Administracji i Cyfryzacji zorganizował seminarium oraz konferencję poświęcone problematyce funkcjonowania w systemie edukacji dziecka wielojęzycznego i odmiennego kulturowo, w tym dziecka romskiego,
- w 2012 r. odbyły się również dwie ogólnopolskie konferencje adresowane do pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych, na których przedstawiono m.in. problematykę wydawania orzeczeń i opinii oraz diagnozy neutralnej kulturowo i uwzględniającej potrzeby dzieci wielojęzycznych,
- w 2012 i 2013 r. kontynuowano dyskusję dotyczącą tej tematyki podczas organizowanych przez wojewodów oraz kuratorów oświaty spotkań regionalnych w poszczególnych województwach,
- podsumowaniem tych działań było wydanie i upowszechnienie w 2013 r. poradnika metodycznego, opracowanego przez zespół psychologów Uniwersytetu Jagiellońskiego,

dotyczącego problematyki diagnozy psychologicznej dzieci i młodzieży wielojęzycznych i odmiennych kulturowo, oraz organizacja szkoleń dla pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych w tym zakresie.

91. W latach 2012-2016 Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania kontynuował działania, których celem było wzmocnienie potencjału społecznego Romów. W kwietniu 2015 r. w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów prezentowano wystawę zdjęć Chada Evansa Wyatta *Roma Rising – Jedni z wielu*. Bohaterowie zdjęć to jednocześnie bohaterowie zorganizowanej przez Fundację Integracji Społecznej Prom z Wrocławia kampanii społecznej *Jedni z wielu*, której celem była zmiana negatywnego wizerunku Romów w powszechnej świadomości. Uczestnikami akcji byli ludzie sukcesu, cieszący się szacunkiem społeczności, współpracowników i sąsiadów. Wernisaż wystawy nawiązywał do Międzynarodowego Dnia Romów, obchodzonego 8 kwietnia.

92. Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania kontynuował również działania, których celem było wzmocnienie potencjału romskich kobiet. W czerwcu 2015 r. w KPRM odbyła się druga ogólnokrajowa konferencja *Romni 2015. Debata o sytuacji kobiet romskich w Polsce*. Uczestniczyło w niej ok. 130 osób z całego kraju, w tym Romni ze wszystkich grup romskich mieszkających w Polsce. W czasie konferencji wręczono Srebrne Krzyże Zasługi, po raz pierwszy nadane przez Prezydenta RP lokalnym działaczkom romskim. Po ceremonii uczestnicy konferencji obejrzeli fragment filmu dokumentalnego *Phuri Daj* w reżyserii Agnieszki Arnold, poświęconego Alfredzie Markowskiej-Nonci, zwanej romską Sandlerową. Za bohaterstwo, poświęcenie i determinację w ratowaniu przed zagładą w czasie II wojny światowej nie tylko romskich dzieci Alfreda Markowska została odznaczona przez Prezydenta RP Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski. W dyskusji panelowej na temat sytuacji kobiet romskich w Polsce, w której głos zabrały kobiety romskie z różnych pokoleń, podkreślano zmiany zachodzące w ostatnich dziesięcioleciach oraz wzrastającą aktywność i efektywność młodych Romek i Romów.

Biorąc pod uwagę tragiczne doświadczenia społeczności żydowskiej w Polsce, w szczególności w trakcie okupacji podczas 2-giej wojny światowej, Komitet zaleca Państwu Stronie wzmocnienie wysiłków na rzecz zwalczania przypadków antysemityzmu oraz skutecznego ścigania jego przejawów poprzez uwrażliwienie prokuratorów i sędziów na potrzebę proaktywnego stosowania przepisów prawa i postanowień Konwencji.

93. W Polsce realizowane są działania edukacyjne nawiązujące do tragicznych doświadczeń społeczności żydowskiej w Polsce związanych z działaniami Niemców na okupowanym, podczas II Wojny Światowej, terytorium Rzeczypospolitej. Działania te w Policji przyjmują charakter koalicyjny. Policjanci szkoleni są zarówno w Muzeum Historii Żydów Polskich w Warszawie, Centrum Żydowskim w Oświęcimiu, Byłym Niemieckim Nazistowskim Obozie Koncentracyjnym i Zagłady Auschwitz-Birkenau i Muzeum-Domu Konferencji w Wannsee w Berlinie. Program szkolenia obejmował historię społeczności żydowskiej Oświęcimia, zagadnienie postrzegania międzygrupowego, zagrożenia dla demokracji – studium III Rzeszy, psychologię społeczną w kontekście Holokaustu, antysemityzm powojenny, prewencję dyskryminacji oraz zwalczanie przestępstw z nienawiści. W ramach projektu przeszkolonych zostało blisko 300 osób. Aktualnie kontynuowana jest współpraca edukacyjno - szkoleniowa z Muzeum Historii Żydów Polskich w Warszawie.

94. W badanym okresie, w ramach programu *Zachować pamięć. Historia i kultura dwóch narodów* działającego od 2003 r. pod patronatem ministerstw edukacji Polski i Izraela, realizowane były dwustronne spotkania młodzieży z Polski i Izraela. Program stanowi wypełnienie zobowiązań wynikających z umowy między Rządem RP a Rządem Izraela o współpracy kulturalnej, naukowej i oświatowej. Celem programu jest wspieranie edukacji na rzecz zapobiegania przejawom antysemityzmu, rasizmu i nietolerancji, stworzenie przestrzeni dla dialogu pomiędzy młodymi Izraelczykami i Polakami, budowanie więzi na bazie wspólnych zainteresowań oraz rozwinięcie kontaktów i współpracy pomiędzy szkołami. Okazją ku temu są coroczne przyjazdy szkolnej młodzieży izraelskiej do Polski w ramach edukacyjnych wyjazdów studyjnych. Do 2016 r. w programie tym wzięło udział ponad 20 000 uczniów i 450 nauczycieli z ponad 450 szkół. Corocznie w Polsce odbywa się około 150 jednodniowych spotkań. Kilkunastu szkołom polskim – w wyniku wcześniejszych spotkań – udało się nawiązać stałą wymianę młodzieży i nauczycieli, 15 szkół polskich wyjechało do Izraela z rewizytą do szkoły partnerskiej. Do 2016 r. w dwutygodniowym seminarium międzynarodowym w Yad Vashem wzięło udział 750 nauczycieli z całej Polski. Ważnym komponentem wspierającym realizację programu jest strona www.polska-izrael.edu.pl, gromadząca materiały merytoryczne dotyczące organizacji, przeprowadzania i ewaluacji spotkań młodzieży polskiej i izraelskiej w ramach programu. Na stronie zamieszczane są m.in.: informacje o wydarzeniach, sprawozdania ze spotkań, baza szkół-uczestników, opisy programów, publikacje do pobrania, artykuły prasowe, scenariusze zajęć, opisy własnych projektów dotyczących tej tematyki, sprawozdania z wizyt i wskazówki bibliograficzne, linki do instytucji realizujących podobne programy.

Komitet zaleca, aby Państwo Strona powstrzymało się od zatrzymywania nieletnich ubiegających się o azyl, a także aby w pełnym zakresie wdrożyło znowelizowaną Ustawę o systemie oświaty, co będzie miało na celu przezwyciężenie trudności edukacyjnych tych osób poprzez zapewnienie zajęć językowych lub też świadczenie stosownej pomocy w ich języku ojczystym. W związku ze swoim zaleceniem ogólnym nr 30 (2004) w sprawie dyskryminacji obywateli innych państw Komitet zaleca, aby Państwo Strona usunęło przeszkody w korzystaniu przez obywateli innych państw z praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, a także aby wzmocniło wysiłki na rzecz wdrożenia ustawodawstwa i Konwencji w celu zwalczania bezpośredniej lub pośredniej dyskryminacji na tle rasowym wobec wyżej wymienionych osób, w szczególności w dziedzinie edukacji, zamieszkania i zatrudnienia.

95. Zgodnie z brzemieniem ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP* (t.j. Dz. U. 2016, poz. 1836 z późn. zm.), małoletniego bez opieki będącego w procedurze uchodźczej nie umieszcza się w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców, lecz kieruje się go do placówki opiekuńczo-wychowawczej lub umieszcza w pieczy zastępczej. Zapis ten obowiązuje już od dnia wejścia w życie wspomnianej ustawy, tj. od dnia 1 września 2003 r. (w owym czasie art. 47 ust. 5, obecnie art. 88a ust. 3 pkt. 3). W przypadku małoletnich przebywających wraz z opiekunami prawnymi (rodzicami) możliwe jest ich umieszczenie w strzeżonym ośrodku, jednakże sąd rozpatrując wniosek o ich umieszczenie obowiązany jest również kierować się dobrem małoletniego (art. 401 ust. 4 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. *o cudzoziemcach*, którą w tym zakresie stosuje się również do cudzoziemców będących w procedurze uchodźczej).

96. W kontekście umieszczania małoletnich w strzeżonych ośrodkach istotne wydaje się zwrócenie uwagi na wprowadzenie do polskiego prawa krajowego ustawą z dnia 12 grudnia 2013 r.

o cudzoziemcach tzw. środków alternatywnych do detencji. Wskazana ustawa wprowadziła również stosowne zmiany w ustawie o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, umożliwiając w ten sposób stosowanie środków alternatywnych również wobec osób ubiegających się o ochronę międzynarodową. Wprowadzenie do polskiego porządku prawnego środków alternatywnych do detencji wpłynęło znacząco na zmniejszenie liczby cudzoziemców przybywających w ośrodkach detencyjnych, a pośrednio także na zmniejszenie liczby małoletnich pozostających pod ich opieką. Środki alternatywne w postaci zobowiązania do zamieszkiwania w określonym miejscu, zobowiązania do zgłaszania się cyklicznie do wskazanego organu Straży Granicznej, czy też wpłaty zabezpieczenia majątkowego mogą zostać zastosowane już na etapie procedowania przez organ Straży Granicznej, który dokonał zatrzymania cudzoziemca. Jeżeli jednakże organ Straży Granicznej nie wyda postanowienia o zastosowaniu środków alternatywnych, lecz skieruje wniosek do sądu o umieszczenie cudzoziemca w strzeżonym ośrodku, sąd przed wydaniem postanowienia o zastosowaniu detencji, obowiązany jest rozważyć wydanie postanowienia o zastosowaniu środków alternatywnych. Jest to podwójne zabezpieczenie mające na celu zapewnienie zastosowania właściwej dla danego cudzoziemca procedury.

97. Dla małoletniego bez opieki najkorzystniejszym rozwiązaniem powinno być jak najszybsze połączenie z innymi członkami rodziny, co często możliwe jest poprzez jego powrót do kraju pochodzenia czy przekazanie do państwa pobytu innych członków rodziny. W przypadku małoletnich pozostających pod opieką, niezbędne jest zapewnienie powrotu małoletniego do kraju pochodzenia wraz z opiekunami, co w wielu przypadkach jest możliwe, jeśli cała rodzina przebywa w placówce o charakterze zamkniętym.

98. Odnosząc się do rekomendowanego wprowadzenia prawnego zakazu zatrzymywania dzieci, należy zauważyć, że całkowity zakaz umieszczania małoletnich cudzoziemców w strzeżonych ośrodkach mógłby przyczynić się do zwiększenia migracji szczególnej kategorii cudzoziemców, tj. rodzin z dziećmi. Polska jako kraj, gdzie rodziny z dziećmi stanowią znaczną część migrantów, nie rozpatruje możliwości wprowadzenia całkowitego zakazu umieszczania małoletnich w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców. Zamiast tego Straż Graniczna dokłada wszelkich starań, by pobyt małoletniego w strzeżonym ośrodku był dla niego jak najmniej dotkliwy i aby warunki tam panujące były przyjazne dziecku. W tym celu wyodrębniono wyłącznie trzy strzeżone ośrodki, w których możliwa jest detencja rodzin z dziećmi. Jest to strzeżony ośrodek w Kętrzynie, strzeżony ośrodek w Białej Podlaskiej i strzeżony ośrodek w Przemyślu (ten wyłącznie dla rodzin z dziećmi w wieku pozaszkolnym). We wskazanych ośrodkach zapewniono optymalne warunki, biorąc pod uwagę potrzeby dzieci. Na ten cel przeznaczono środki finansowe pochodzące z funduszy europejskich.

99. Odnośnie prawa do edukacji w detencji, należy wskazać, że realizacja obowiązku szkolnego przez dzieci cudzoziemców jest jednym z podstawowych elementów, jaki zgodnie z obowiązującym porządkiem prawnym powinien być zapewniony w strzeżonym ośrodku, ponieważ w myśl art. 70 ust. 1 *Konstytucji RP* każdy ma prawo do nauki. W okresie sprawozdawczym obowiązkowi szkolnemu podlegali - na podstawie ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty - małoletni cudzoziemcy do ukończenia 18. r. ż. lub do ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej, zaś od 1 września 2017 r., na podstawie ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – *Prawo oświatowe* - małoletni do ukończenia 18. r. ż. lub do ukończenia szkoły ponadpodstawowej.

100. Prawo do edukacji w detencji jest realizowane poprzez zapewnienie pełnego dostępu do edukacji wszystkim małoletnim cudzoziemcom przebywającym w strzeżonych ośrodkach dla

cudzoziemców (bez względu na to, czy znajdują się w procedurze uchodźczej, czy nie). Straż Graniczna na początku 2013 r. podjęła decyzję o sprofilowaniu strzeżonych ośrodków, wyznaczając wyłącznie dwa ośrodki, w których można umieszczać dzieci w wieku szkolnym (tj. strzeżony ośrodek w Kętrzynie oraz strzeżonym ośrodek w Białej Podlaskiej). We wskazanych ośrodkach zagwarantowano realizację obowiązku szkolnego dla dzieci objętych tym obowiązkiem przez wykwalifikowaną kadrę nauczycielską. Nauka odbywa się na podstawie umów podpisanych między ośrodkami a szkołami (na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym). Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. *o cudzoziemcach* program zajęć jest dostosowany do wieku małoletniego i długości jego pobytu na terytorium RP. Od 1 września 2017 r. w przypadku gdy szkoła organizuje obowiązkowe zajęcia edukacyjne w oddziale przygotowawczym dla małoletnich przebywających w strzeżonym ośrodku, szczegółowe warunki współpracy między szkołą i strzeżonym ośrodkiem określa porozumienie zawarte przez organ prowadzący szkołę i właściwy organ Straży Granicznej.

101. Zgodnie z realizowanym modelem działania, przyjęcie do strzeżonego ośrodka dzieci objętych obowiązkiem szkolnym powoduje niezwłoczne przesłanie stosownej informacji do Wydziału Edukacji Urzędu Miasta oraz szkoły właściwej dla poziomu nauczania. Na podstawie informacji przesłanej przez strzeżone ośrodki, dyrektorzy wyznaczonych szkół przeprowadzają kwalifikację uczniów do udziału w zajęciach na odpowiednim poziomie nauczania. Powyższy tryb informowania szkoły stosowany jest również w przypadku zwolnienia ze strzeżonego ośrodka dziecka, które podlega obowiązkowi szkolnemu.

102. W okresie sprawozdawczym realizacja obowiązku szkolnego w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców odbywała się w ramach indywidualnego programu lub toku nauczania na podstawie przepisów ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* (art. 66) oraz ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – *Prawo oświatowe* (art. 115). Zajęcia odbywały się codziennie w podziale na grupy: klasy 0-3 oraz 4-6 lub w trybie indywidualnym w wymiarze 2 godzin i obejmowały język polski, elementy matematyki, fizyki i geografii Polski świata, a także język obcy. Programy nauczania były układane przez nauczycieli w zgodności z obowiązującą podstawą programową kształcenia ogólnego na danym poziomie, a przy tym dopasowywane do wiedzy i umiejętności uczniów, a także stopnia znajomości języka polskiego. Ponadto, małoletni mieli możliwość uczestniczenia w zajęciach artystycznych i komputerowych. Wybór i delegacja wykwalifikowanej kadry nauczycieli pozostają w kompetencji lokalnych szkół. Małoletnim pobierającym naukę dostarczane są podręczniki i potrzebne materiały szkolne. Ośrodki posiadają wyodrębnione sale do nauki i sale komputerowe. Od 1 września 2017 r. w przypadku gdy szkoła organizuje obowiązkowe zajęcia edukacyjne w oddziale przygotowawczym dla małoletnich przebywających w strzeżonym ośrodku, na realizację obowiązkowych zajęć edukacyjnych przeznaczają się w tygodniowym rozkładzie zajęć następującą liczbę godzin:

- 1) w szkole podstawowej dla klas I–III – nie mniejszą niż 20 godzin tygodniowo;
  - 2) w szkole podstawowej dla klas IV–VI – nie mniejszą niż 23 godziny tygodniowo;
  - 3) w szkole podstawowej dla klas VII i VIII – nie mniejszą niż 25 godzin tygodniowo;
  - 4) w szkole ponadpodstawowej – nie mniejszą niż 26 godzin tygodniowo;
- w tym obowiązkowo nie mniej niż 3 godziny języka polskiego jako obcego.

Nauczanie w oddziale przygotowawczym jest prowadzone według realizowanych w szkole programów nauczania, z dostosowaniem metod i form ich realizacji do indywidualnych potrzeb

rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów. Zajęcia prowadzą nauczyciele danych przedmiotów.

103. Ponadto funkcjonariusze i pracownicy sekcji dydaktyczno-wychowawczej w ośrodkach strzeżonych, posiadający wykształcenie pedagogiczne, prowadzą zajęcia rekreacyjne i wychowawcze, uwzględniające sytuację małoletnich, a także zajęcia wyrównawcze dla dzieci (w zależności od występujących potrzeb w tym zakresie), uczą języka polskiego (jako języka obcego) oraz języka angielskiego, co dotyczy również osób dorosłych. Formy i metody pracy uwarunkowane są potrzebami dzieci oraz uwzględniają wiek uczniów. Strzeżone ośrodki wyposażone są w świetlice, w których dostępne są m.in. pomoce naukowe, zabawki i gry planszowe. Zajęcia rekreacyjne i wychowawcze prowadzone są również w godzinach popołudniowych oraz w dni wolne od pracy, zależnie od potrzeb. Biblioteki znajdujące się w ośrodkach strzeżonych mają w swoich zasobach książki dla dzieci w różnym wieku.

104. Ważną zmianą, wprowadzoną rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 września 2016 r. *w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz obywateli polskich, którzy pobierali naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw* (Dz. U. 2016 poz.1453) oraz rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 sierpnia 2017 r. *w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz obywateli polskich, którzy pobierali naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw* (Dz.U. 2017 poz. 1655), jest umożliwienie organom prowadzącym szkoły tworzenia oddziałów przygotowawczych dla osób przybywających z zagranicy. Ma to znaczenie w przypadku szkół, w tym szkół obwodowych, których uczniami są osoby przebywające w ośrodkach dla cudzoziemców. Oddziały przygotowawcze mogą być także tworzone w ośrodkach strzeżonych Straży Granicznej. W oddziałach mogą uczyć się uczniowie podlegający obowiązkowi szkolnemu lub obowiązkowi nauki, którzy nie znają języka polskiego albo znają go na niewystarczającym poziomie do korzystania z nauki, a także wymagający dostosowania procesu kształcenia do ich potrzeb edukacyjnych oraz formy organizacyjnej wspomagającej efektywność tego kształcenia. W oddziałach realizowana jest podstawa programowa. Liczba godzin przewidziana dla oddziału to 20 w klasie I szkoły podstawowej do 25 w szkole ponadgimnazjalnej, w tym nie mniej niż trzy obowiązkowe godziny nauki języka polskiego jako obcego. Oddział przygotowawczy może być utworzony przez organ prowadzący publiczną szkołę również w trakcie roku szkolnego. Takie rozwiązanie jest istotne w przypadku jednoczesnego napływu do szkoły większej liczby uczniów przybywających z zagranicy, np. dzieci osób ubiegających się o ochronę międzynarodową lub osób ewakuowanych.

105. Komenda Główna Straży Granicznej, za pośrednictwem MSWiA, zwróciła się z prośbą do MEN o rozważenie możliwości podjęcia dodatkowych działań, które zapewniłyby jak najlepszy dostęp do edukacji i jednocześnie uwzględniły specyficzne potrzeby i realne możliwości małoletnich cudzoziemców przebywających w strzeżonych ośrodkach, biorąc pod uwagę specyfikę, krótkotrwały charakter oraz cel takiego pobytu (którym w znaczącej części przypadków jest przygotowanie do powrotu do kraju pochodzenia), zdarzające się trudności z zaklasyfikowaniem do odpowiedniego poziomu edukacyjnego oraz brakiem ciągłości nauki, jak również zróżnicowanie językowe i kulturowe małoletnich przebywających w strzeżonych ośrodkach. Nawiązując do powyższych postulatów, Minister Edukacji Narodowej doprecyzował - poprzez zmianę ww. rozporządzenia *w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz obywateli polskich, którzy pobierali naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw* - zasady organizowania na terenie ośrodka strzeżonego dla cudzoziemców oddziału przygotowawczego, w którym szkoła realizuje

obowiązkowe zajęcia edukacyjne dla małoletnich przebywających w tym ośrodku, odnosząc się tym samym również do konieczności uwzględnienia indywidualnych potrzeb edukacyjnych każdego ucznia z tej grupy. Przepisy wykonawcze w tym zakresie weszły w życie z dniem 1 września 2017 r.

106. Kontrolę przestrzegania prawa pracy, w tym przepisów dotyczących legalności zatrudnienia sprawuje Państwowa Inspekcja Pracy. Weryfikacja legalności zatrudnienia, innej pracy zarobkowej cudzoziemców realizowana jest podczas każdej kontroli podmiotu, w którym stwierdzono powierzanie wykonywanie pracy cudzoziemców z państw trzecich (spoza obszaru UE/EOG). Oprócz legalności zatrudnienia i wykonywania pracy przez cudzoziemców, PIP kontroluje także przestrzeganie prawa pracy, w tym przestrzeganie zasady równego traktowania cudzoziemców w zakresie warunków pracy i innych warunków zatrudnienia w porównaniu z obywatelami polskimi. Kontrolami objęci są pracodawcy zagraniczni, delegujący pracowników do wykonywania pracy na terytorium RP, np. w ramach usług eksportowych. Po stwierdzeniu naruszenia przepisów inspektor pracy stosuje środki prawne – wystąpienie (ewentualnie polecenie ustne), nakaz, grzywna w drodze mandatu karnego lub skierowanie wniosku o ukaranie do sądu w związku z wykroczeniami określonymi w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. *o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* (t.j. Dz.U. 2017 poz.1065 z późn. zm.) lub ustawie z dnia 15 czerwca 2012 r. *o skutkach powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom przebywającym wbrew przepisom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. poz. 769).

107. Prowadzone są także działania prewencyjne w obszarze zatrudnienia. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej publikuje ulotki dla pracodawców i cudzoziemców dotyczące zasad legalnego zatrudniania cudzoziemców, tłumaczone na języki państw, których obywatele mogą korzystać z procedury uproszczonej (Ukraina, Rosja, Białoruś, Mołdawia, Gruzja, Armenia). Na ulotkach widnieją dane kontaktowe pomocnych instytucji, w tym m.in. PIP. Ulotki dystrybuowane są w Polsce i za granicą: w powiatowych urzędach pracy, organizacjach zrzeszających pracodawców, organizacjach pozarządowych zajmujących się tematyką migracji, konsulatach. Informacje są także dostępne na stronach internetowych MRPiPS.

108. Także PIP przekazuje informacje w zakresie prawa pracy i legalności zatrudnienia podczas prowadzonych kontroli, targów pracy, konferencji, seminariów, spotkań z przedstawicielami związków zawodowych i pracodawcami zatrudniającymi cudzoziemców. PIP współpracuje z organizacjami pozarządowymi, które udzielają pomocy cudzoziemcom. Wśród obcokrajowców i podmiotów ich zatrudniających kolportowane są broszury i ulotki zawierające informacje o legalnym zatrudnieniu cudzoziemców i pracy podejmowanej legalnie. Informator dla cudzoziemców został przetłumaczony na języki krajów, z których najczęściej pochodzą obcokrajowcy (ukraiński, białoruski, rosyjski, wietnamski i chiński). Ponadto, każda osoba mająca problem z nieuczciwym pracodawcą, w tym również cudzoziemiec, może uzyskać ze strony Państwowej Inspekcji Pracy bezpłatną poradę prawną z zakresu prawa pracy i legalności zatrudnienia. W przypadku naruszenia przez pracodawcę przepisów prawa pracy, każdy pracownik, a zatem i cudzoziemiec, może złożyć również pisemną skargę do właściwego ze względu na siedzibę pracodawcy okręgowego inspektoratu pracy lub oddziału Państwowej Inspekcji Pracy. Na podstawie skargi przeprowadzana jest kontrola u wskazanego pracodawcy, o której wynikach następnie powiadamia się osobę skarżącą. Działania podejmowane przez inspektorów pracy wobec kontrolowanych pracodawców zmierzają przede wszystkim do tego, aby taki pracodawca jak najszybciej usunął stwierdzone podczas kontroli nieprawidłowości.

109. W ramach obecnie realizowanego projektu *Prawa migrantów w praktyce 2*, od lipca 2014 r. działa infolinia udzielająca konsultacji telefonicznych i mailowych. Ponadto, działają infolinie w głównych krajach pochodzenia migrantów – na Białorusi, Ukrainie i w Wietnamie. Oprócz infolinii prowadzony jest portal informacyjny dla migrantów www.migrant.info.pl. Na stronie znajdują się informacje dotyczące, między innymi, wjazdu i pobytu w Polsce, zatrudnienia i pracy na własny rachunek, przyjazdu małżonka, systemu podatkowego, mieszkalnictwa. Portal zawiera także wiele wskazówek dotyczących życia codziennego w Polsce, takich jak koszty życia, system edukacji, opieka zdrowotna. Strona dostępna jest w języku polskim, angielskim, chińskim, francuskim, rosyjskim, ukraińskim, ormiańskim oraz wietnamskim.

110. Należy wskazać, że zakaz dyskryminacji w dostępie do mieszkań został uregulowany w ustawie *o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania*. W okresie sprawozdawczym Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania nie odnotował skarg na dyskryminację w dostępie do mieszkań pochodzących od cudzoziemców.

111. Kwestie związane z eliminacją dyskryminacji z powodu rasy, narodowości i pochodzenia etnicznego ujęte były w *Krajowym Programie Działań na rzecz Równego Traktowania na lata 2013-2016*, koordynowanym przez Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania i realizowanym, zgodnie z kompetencjami, przez ministerstwa, urzędy wojewódzkie i inne podmioty administracji publicznej.

Biorąc pod uwagę niepodzielność wszystkich praw człowieka, Komitet zachęca Państwo Stronę do rozważenia możliwości ratyfikacji tych traktatów dotyczących praw człowieka, które nie zostały jeszcze ratyfikowane, w szczególności traktatów, które mają bezpośredni wpływ na kwestie związane z dyskryminacją na tle rasowym, takich jak Międzynarodowa Konwencja o Ochronie Praw Wszystkich Pracowników Migracyjnych i Członków Ich Rodzin.

112. Ratyfikacja *Międzynarodowej konwencji o ochronie praw wszystkich pracowników migrujących oraz członków ich rodzin* nie jest planowana. Z przeprowadzonej w 2005 r. i zaktualizowanej w 2013 r. analizy postanowień konwencji i porównania z nimi rozwiązań prawa polskiego wynika, że ratyfikacja konwencji oznaczałaby konieczność dokonania pewnych zmian w przepisach dotyczących pracowników migrujących zatrudnionych w Polsce legalnie oraz wprowadzenia daleko idących zmian odnośnie do sytuacji osób pracujących nielegalnie. Przeprowadzenie zmian ustawodawstwa polskiego w celu dostosowania go do wymogów konwencji oznaczałoby zmianę podejścia do kwestii imigracji pracowników cudzoziemskich do Polski, a ich realizacja pociągnęłaby za sobą istotne koszty dla budżetu państwa.

W związku z zaleceniem ogólnym nr 33 (2009) w sprawie działań następczych po durbańskiej konferencji przeglądowej, Komitet zaleca, aby Państwo Strona wdrożyło środki przewidziane w Deklaracji z Durbanu oraz Programie Działania, przyjętych we wrześniu 2001 r. na Światowej konferencji przeciwko rasizmowi, dyskryminacji rasowej, ksenofobii i nietolerancji, a także do wdrożenia ustaleń zawartych w dokumencie końcowym konferencji przeglądowej w Durbanie, która odbyła się w Genewie w kwietniu 2009 r. Dotyczy to w szczególności wdrażania Konwencji do krajowego porządku prawnego. Komitet zwraca się do Państwa Strony z prośbą o uwzględnienie w kolejnym sprawozdaniu okresowym konkretnych informacji na temat planów działania i innych

środków podjętych w celu wdrażania na szczeblu krajowym postanowień Deklaracji z Durbanu oraz Planu Działania.

113. W celu stworzenia szerokiej płaszczyzny koordynacji działań organów administracji rządowej w zakresie walki z rasizmem, ksenofobią oraz związaną z tymi zjawiskami dyskryminacją i nietolerancją, powołana została Rada ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji, jako organ pomocniczy Rady Ministrów. Rada powstała na mocy zarządzenia Prezesa Rady Ministrów nr 9 z dnia 28 lutego 2011 r., jej przewodniczącym był Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania. Z kolei Zarządzeniem nr 6 Prezesa Rady Ministrów z dnia 13 lutego 2013 r. zmieniono w pewnym zakresie formułę Rady i przekazano przewodnictwo ministrowi właściwemu do spraw informatyzacji. Celem działania Rady była koordynacja działań organów administracji rządowej oraz ich współdziałania z organami samorządu terytorialnego i innymi podmiotami w zakresie przeciwdziałania i zwalczania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji. W dniu 6 listopada 2013 r. został przyjęty w formie uchwały *Ramowy program działań*, który w sposób ogólny ustalał kierunki, sposoby oraz obszary działania, którymi były: monitorowanie, reagowanie, świadczenie, edukowanie. Rada zakończyła działalność na mocy Zarządzenia nr 53 Prezesa Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2016 r. Szczegółowe informacje dotyczące funkcjonowania Rady przedstawione już zostały w pkt 19 – 25.

Komitet zaleca, aby w związku z wdrożeniem niniejszych uwag końcowych oraz przygotowaniem kolejnego sprawozdania końcowego, Państwo Strona konsultowało i rozszerzało swój dialog z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego. Dotyczy to w szczególności sposobu organizacji prowadzących działalność na rzecz ochrony praw człowieka, w szczególności organizacji prowadzących działalność w zakresie zwalczania dyskryminacji na tle rasowym.

114. Rząd RP na co dzień współpracuje z organizacjami pozarządowymi, również w zakresie implementacji niniejszej *Konwencji*. W ramach tej współpracy przekazuje organizacjom pozarządowym projekty *Sprawozdań* do konsultacji, a przedstawione do nich uwagi organizacji są analizowane przez Rząd RP.

Komitet wyraża uznanie dla Państwa Strony za dotychczas podjęte wysiłki, a także zaleca, aby sprawozdania były udostępniane społeczeństwu w momencie ich składania, a uwagi Komitetu w odniesieniu do tych sprawozdań były w podobny sposób rozpowszechniane w językach urzędowych oraz innych powszechnie stosowanych językach, stosownie do potrzeb.

115. Obecnie prowadzone są prace mające na celu stworzenie na stronie internetowej MSWiA nowej zakładki internetowej poświęconej problematyce ochrony praw podstawowych, w której zamieszczone zostanie zarówno niniejsze sprawozdanie, jak również poprzednie sprawozdania i inne dokumenty związane ze sprawozdawczością RP przed Komitetem ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej.

Część szczegółowa zawierająca informacje odnośnie realizacji postanowień artykułów 1-7 Konwencji

Artykuł 2

116. Szczegółowe informacje dotyczące zakazu dyskryminacji rasowej w prawie polskim, w tym w *Konstytucji RP*, *Kodeksie karnym*, *Kodeksie pracy*, ustawie *o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*, ustawie *o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania* i ustawie *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* zostały przekazane w poprzednich sprawozdaniach.

117. Na mocy art. 22 ustawy z dnia 3 grudnia 2010 r. *o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania* Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania jest zobowiązany do opracowania i przedłożenia Radzie Ministrów *Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania*. Program określa cele i priorytety działań na rzecz równego traktowania oraz sposoby przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek oraz orientację seksualną. Program na lata 2013-2016 stanowił pierwszą rządową horyzontalną strategię na rzecz równego traktowania we wszystkich obszarach życia społecznego. Realizowany był – zgodnie z kompetencjami – przez wszystkie ministerstwa i wybrane urzędy centralne, wojewodów oraz inne podmioty administracji publicznej, we współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego i organizacjami pozarządowymi. Koordynatorem Programu był Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania.

118. Wiele z działań przewidzianych w Programie miało charakter horyzontalny i dotyczyło wszystkich lub wielu grup potencjalnie narażonych na dyskryminację (w tym osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz cudzoziemców). Przykładami mogą być działania na rzecz usprawnienia polityki antydyskryminacyjnej (Obszar: Polityka antydyskryminacyjna), propagowanie i upowszechnianie treści dotyczących równego traktowania i różnorodności w programach szkolnych, materiałach edukacyjnych i dydaktycznych (Obszar: Równe traktowanie w systemie edukacji), czy też zmiana stereotypowego i dyskryminującego wizerunku osób należących do grup narażonych na dyskryminację w przekazy medialnym (Obszar: Równe traktowanie w dostępie do dóbr i usług). W Programie zapisane były także działania, w których – jako potencjalni beneficjenci – wskazani byli członkowie mniejszości narodowych i etnicznych oraz cudzoziemcy, szczególnie w obszarach (rozdziałach): Równe traktowanie na rynku pracy i w systemie zabezpieczenia społecznego, Przeciwdziałanie przemocy, Równe traktowanie w systemie edukacji, Równe traktowanie w dostępie do dóbr i usług. Szczegółowe sprawozdania z wdrażania Programu w poszczególnych latach, przyjęte przez Radę Ministrów, dostępne są na stronie internetowej Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania (www.rownetraktowanie.gov.pl).

119. Rok 2016 był ostatnim rokiem realizacji pierwszej edycji Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania. W drugiej połowie 2016 roku dokonano, zgodnie z założeniami, jego ewaluacji. Kluczową rolę odgrywał w niej międzyresortowy Zespół Monitorujący Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania, powołany na podstawie zarządzenia nr 29 Prezesa Rady Ministrów z dnia 13 kwietnia 2015 r. i zmieniającego je (w odniesieniu do składu Zespołu) zarządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 marca 2016 r. Na podstawie dokonanych ocen podjęto decyzję o kontynuacji Programu i rozpoczęto trwające obecnie prace nad jego kolejną edycją.

120. Problematyka równego traktowania między innymi bez względu na rasę, narodowość i pochodzenie etniczne była też włączona do priorytetowych projektów realizowanych przez Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania w latach 2012-2014, to jest:

- Projektu *Równe Traktowanie Standardem Dobrego Rządzenia*, realizowanego w ramach Priorytetu V Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki;
- Projektu *Równe Traktowanie Standardem Dobrego Rządzenia w Regionach*, współfinansowanego z programu UE na rzecz zatrudnienia i solidarności społecznej PROGRESS;
- Projektu *Media równych szans*, współfinansowanego z programu UE na rzecz zatrudnienia i solidarności społecznej PROGRESS.

Artykuł 5

Prawo do osobistego bezpieczeństwa i do ochrony przez państwo przed przemocą lub naruszeniem nietykalności cielesnej bądź przez urzędników państwowych, bądź przez jakąkolwiek jednostkę, grupę lub instytucję

121. W dniu 30 sierpnia 2014 r. oraz w dniu 13 listopada 2015 r. weszły w życie nowelizacje ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw. Ww. nowelizacje wprowadziły szereg rozwiązań mających na celu zagwarantowanie praw cudzoziemców ubiegających się o ochronę międzynarodową, zwłaszcza osób o szczególnych potrzebach. Druga z nowelizacji przewidywała m.in., iż w przypadku niemożności osobistego stawiennictwa w siedzibie organu Straży Granicznej, osoby niepełnosprawnej, w podeszłym wieku, kobiety ciężarnej, osoby samotnie wychowującej dziecko lub przebywającej w pieczy zastępczej, szpitalu, areszcie śledczym lub zakładzie karnym, pisemna deklaracja zamiaru złożenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej może być złożona za pośrednictwem operatora pocztowego. Ponadto nowelizacja usprawniła procedurę identyfikacji osób o szczególnych potrzebach, a w przypadku małoletnich bez opieki ograniczyła możliwość zastosowania konstrukcji wniosku oczywiście bezzasadnego (postępowania przyspieszonego).

122. Ponadto ww. nowelizacja przewidywała możliwość wnioskowania przez cudzoziemca o przesłuchanie go przez osobę tej samej płci oraz wprowadziła system nieodpłatnej informacji i pomocy prawnej dla wnioskodawców.

Inne prawa obywatelskie

123. Zgodnie z ustawą z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (j.t. Dz. U. z 2016 r. poz. 1990, z późn. zm., dalej: ustawa o cudzoziemcach) cudzoziemcowi, w stosunku do którego zachodzi domniemanie, że jest ofiarą handlu ludźmi w rozumieniu art. 115 § 22 *Kodeksu karnego*, wydaje się zaświadczenie potwierdzające to domniemanie, które jest ważne przez okres 3 miesięcy, a w przypadku małoletniego cudzoziemca przez okres 4 miesięcy. W okresie ważności zaświadczenia pobyt cudzoziemca na terytorium RP uważa się za legalny. Ustawa ta stanowi również, iż w postępowaniu w sprawie udzielenia lub cofnięcia cudzoziemcowi zezwolenia na pobyt czasowy w celu połączenia z rodziną uwzględnia się interes małoletniego dziecka, charakter i trwałość więzi

rodziny oraz okres pobytu cudzoziemca na terytorium RP, a także istnienie więzi rodzinnych, kulturowych i społecznych z państwem pochodzenia.

124. W ustawie zawarto także przepisy chroniące prawa cudzoziemców przebywających nielegalnie przed zobowiązaniem ich do powrotu do państwa pochodzenia w szczególnie uzasadnionych przypadkach. Zgodnie z tymi przesłankami cudzoziemcowi udziela się zgody na pobyt ze względów humanitarnych, jeżeli zobowiązanie go do powrotu może nastąpić jedynie do państwa, w którym, w rozumieniu *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zagrożone byłoby jego prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego lub mógłby zostać poddany torturom albo nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu lub mógłby być zmuszony do pracy lub mógłby być pozbawiony prawa do rzetelnego procesu sądowego albo być ukarany bez podstawy prawnej, jak również, jeżeli naruszałoby to prawo do życia rodzinnego, życia prywatnego, czy też naruszałoby prawa dziecka, określone w *Konwencji o prawach dziecka* przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., w stopniu istotnie zagrażającym jego rozwojowi psychofizycznemu.

Nie udziela się natomiast zgody na pobyt ze względów humanitarnych, gdy istnieją poważne podstawy, aby sądzić, że cudzoziemiec popełnił zbrodnię przeciwko pokojowi, zbrodnię wojenną lub zbrodnię przeciwko ludzkości w rozumieniu prawa międzynarodowego, jest winny działań sprzecznych z celami i zasadami Narodów Zjednoczonych określonymi w Preambule i art. 1 i 2 *Karty Narodów Zjednoczonych*, popełnił na terytorium RP lub poza nim zbrodnię (według prawa polskiego), stanowi zagrożenie obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, podlegał albo w inny sposób brał udział w popełnieniu zbrodni lub czynów, o których mowa powyżej. Jeżeli jednakże w dalszym ciągu istnieją przesłanki pozytywne do udzielenia takiej zgody (lecz z wyłączeniem przesłanek wskazujących na życie rodzinne, życie prywatne i prawa dziecka), jest to podstawa do udzielenia zgody na pobyt tolerowany.

125. Ponadto zgoda na pobyt tolerowany jest udzielana, gdy zobowiązanie cudzoziemca do powrotu jest niewykonalne z przyczyn niezależnych od organu przymusowo wykonującego decyzję o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu i od cudzoziemca oraz gdy może nastąpić jedynie do kraju, do którego wydanie go jest niedopuszczalne z uwagi na orzeczenie sądu lub inne okoliczności stanowiące o takim zakazie.

126. Omawiana ustawa wzmocniła obowiązki związane z informowaniem stron postępowania w sprawie zobowiązania do powrotu o ich prawach i obowiązkach, w tym o powodach wydalenia. Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy *o cudzoziemcach* organ prowadzący postępowanie w sprawach o zobowiązanie cudzoziemca do powrotu lub podejmujący czynności kontrolne wobec cudzoziemca poucza cudzoziemca pisemnie w języku dla niego zrozumiałym o zasadach i trybie postępowania oraz o przysługujących mu prawach i ciążących na nim obowiązkach. Na podstawie art. 304 wyżej wymienionej ustawy organ prowadzący postępowanie w sprawie wydania decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu zapewnia cudzoziemcowi, który nie włada w stopniu wystarczającym językiem polskim, możliwość korzystania z pomocy tłumacza. Organ, który wydał decyzję o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu, dokonuje w języku zrozumiałym dla cudzoziemca ustnego lub pisemnego tłumaczenia podstawy prawnej decyzji, rozstrzygnięcia oraz pouczenia, czy i w jakim trybie służy odwołanie od decyzji. Ponadto zgodnie z art. 328 ustawy organ prowadzący postępowanie w sprawie wydania decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu informuje cudzoziemca

o organizacjach pozarządowych zajmujących się udzielaniem cudzoziemcom pomocy, w tym pomocy prawnej.

127. Ustawa wprowadziła również zmiany w zakresie stosowania środków detencyjnych wobec cudzoziemców (strzeżony ośrodek dla cudzoziemców i areszt dla cudzoziemców), w tym umożliwienia właściwym organom Straży Granicznej zwalniania cudzoziemców ze strzeżonych ośrodków oraz aresztów dla cudzoziemców na wniosek cudzoziemca lub z urzędu bez konieczności zwracania się do sądu, oraz wprowadzenia środków alternatywnych do detencji cudzoziemca (postanowienia w tym zakresie wydawane przez organy Straży Granicznej i sądy rejonowe) w postaci obowiązku zgłaszania się w określonych odstępach czasu do organu Straży Granicznej, obowiązku wpłaty zabezpieczenia pieniężnego w określonej wysokości, nie niższej niż dwukrotność minimalnego wynagrodzenia przewidzianego w przepisach o minimalnym wynagrodzeniu za pracę, obowiązku przekazania dokumentu podróży do depozytu wskazanemu organowi, obowiązku zamieszkiwania w wyznaczonym miejscu do czasu wykonania decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu.

128. Wreszcie należy wskazać, że przepisy omawianej ustawy wdrożyły do krajowego porządku prawnego m.in. 15 dyrektyw unijnych, w tym dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/115/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w *sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich*. Dyrektywa odstępuje od dotychczasowej konstrukcji przymusowego wydalania cudzoziemców i kładzie nacisk na dobrowolny powrót do krajów pochodzenia nielegalnie przebywających w UE obywateli państw trzecich. Uwzględniając ustanowione na poziomie prawa UE rozwiązania, nowa ustawa przewiduje wydawanie cudzoziemcom jednej decyzji o charakterze wydaleniomym, to jest decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu.

129. Ponieważ ustawa *o cudzoziemcach* przekazała kompetencje związane z udzielaniem tzw. ochrony przed wydalaniem do wyłącznej właściwości organów Straży Granicznej, w kwietniu 2014 r. ustanowiono we wszystkich oddziałach Straży Granicznej i w Ośrodku Szkoleń Specjalistycznych Straży Granicznej w Lubaniu koordynatorów ds. ochrony przed wydalaniem cudzoziemców z terytorium RP oraz koordynatora krajowego ds. ochrony przed wydalaniem w Komendzie Głównej Straży Granicznej. Jednym z zadań koordynatorów jest pogłębianie wiedzy na temat stosowania przepisów *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* oraz orzecznictwa Trybunału w zakresie niezbędnym do prowadzenia postępowań mogących zakończyć się udzieleniem cudzoziemcowi ochrony przed wydalaniem. Koordynatorzy oddziałowi pełnią także rolę doradcą w zakresie identyfikacji przesłanek do udzielania cudzoziemcom przedmiotowej ochrony oraz prowadzenia postępowań administracyjnych w sprawach udzielania ochrony cudzoziemcom, a także rolę wspomagającą przy pozyskiwaniu i weryfikacji informacji o krajach pochodzenia cudzoziemców, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji społeczno-politycznej i przestrzegania praw człowieka w krajach pochodzenia cudzoziemców.

130. Ponadto, wdrożone zostały *Zasady postępowania Straży Granicznej z cudzoziemcami wymagającymi szczególnego traktowania* – dokument zatwierdzony przez zastępcę Komendanta Głównego Straży Granicznej w dniu 17 września 2015 r. Dokument ten został przygotowany w związku z faktem, że przepisy ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. *o cudzoziemcach* nie zawierają definicji osób wymagających szczególnego traktowania, jak również nie określają metod ich identyfikacji oraz trybu postępowania z takimi osobami. Kategoria takich osób przewidziana jest w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/115/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w *sprawie*

wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich. Dokument ten zastąpił obowiązujący od lutego 2015 r. dokument pt. *Algorytm postępowania Straży Granicznej z cudzoziemcami należącymi do grupy osób objętych szczególną troską*. W październiku 2017 r. podjęto decyzję o włączeniu w opisany powyżej tryb tzw. arkuszy obserwacyjnych. Są one efektem współpracy z Fundacją Różnosfera w ramach projektu *Dostrzegam, pomagam – integracja oraz rozwój działań i procedur Urzędu ds. Cudzoziemców w zakresie kompleksowej identyfikacji osób wrażliwych wśród osób poszukujących ochrony międzynarodowej na terytorium RP*. Arkusze obserwacyjne będą wypełniane przez opiekunów socjalnych w ramach prowadzonego monitoringu / obserwacji osób należących do kategorii o szczególnych potrzebach. Istotne jest to, że będą one zawierały obserwacje nie tylko wymienionych opiekunów socjalnych, ale również innych osób pracujących w ośrodku, a mających styczność z cudzoziemcami.

131. Zgodnie z art. 70 ust. 1 ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców może zapewnić pomoc w dobrowolnym powrocie. Zgodnie z art. 75 powyższej ustawy pomocy można udzielić cudzoziemcowi, wobec którego została wydana decyzja o umorzeniu postępowania w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej w przypadku, o którym mowa w art. 40 ust. 1 pkt 1, czyli cudzoziemcowi ubiegającemu się o udzielenie ochrony międzynarodowej, który po złożeniu wniosku zrezygnował z ubiegania się o ochronę międzynarodową. Pomoc w dobrowolnym powrocie może być zapewniona raz na 2 lata i obejmuje: pokrycie kosztów podróży cudzoziemca, pokrycie opłat administracyjnych związanych z uzyskaniem dokumentu podróży oraz niezbędnych wiz i zezwoleń, pokrycie kosztów wyżywienia w podróży oraz pokrycie kosztów opieki medycznej w podróży.

132. W dniu 15 sierpnia 2012 r. weszła w życie ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim (Dz. U. z 2017 r., poz. 1462), która reguluje zasady, warunki oraz tryb nabywania i utraty obywatelstwa polskiego. Zgodnie z ww. ustawą, każdy cudzoziemiec może wystąpić do Prezydenta RP z wnioskiem o nadanie obywatelstwa polskiego (art. 18 i 19 ust. 1 ustawy). Wniosek o nadanie obywatelstwa polskiego składa się za pośrednictwem wojewody lub konsula, osobiście lub korespondencyjnie z podpisem urzędowo poświadczonym. Ww. organy przekazują wniosek wraz z własną opinią Prezydentowi RP za pośrednictwem ministra właściwego do spraw wewnętrznych, który również sporządza opinię dotyczącą wniosku, m.in. w oparciu o informacje uzyskane w toku konsultacji z organami wskazanymi w ustawie. Wojewoda, konsul i minister właściwy do spraw wewnętrznych przekazują wniosek o nadanie obywatelstwa polskiego bezpośrednio Prezydentowi RP w każdym przypadku, gdy Prezydent tak zadecyduje, bez względu na stadium postępowania. Nadanie obywatelstwa polskiego, zgodnie z art. 137 Konstytucji RP, leży w wyłącznej kompetencji Prezydenta RP. Prezydent RP nadaje obywatelstwo polskie lub odmawia jego nadania w formie postanowienia. Cudzoziemiec nabywa obywatelstwo polskie w dniu wydania przez Prezydenta RP postanowienia o nadaniu obywatelstwa polskiego.

133. Poza opisany wyżej trybem, przepisy ustawy o obywatelstwie polskim przewidują możliwość uzyskania przez cudzoziemca obywatelstwa polskiego na drodze uznania za obywatela polskiego. Decyzję w tej sprawie wydaje, na wniosek osoby zainteresowanej, wojewoda właściwy ze względu na miejsce zamieszkania cudzoziemca. Zgodnie z art. 30 ust. 1 ww. ustawy za obywatela polskiego uznaje się:

1) cudzoziemca przebywającego nieprzerwanie na terytorium RP co najmniej od 3 lat na podstawie zezwolenia na pobyt stały, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE lub prawa stałego pobytu, który posiada w RP stabilne i regularne źródło dochodu oraz tytuł prawny do zajmowania lokalu mieszkalnego;

2) cudzoziemca przebywającego nieprzerwanie na terytorium RP co najmniej od 2 lat na podstawie zezwolenia na pobyt stały, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE lub prawa stałego pobytu, który:

a) pozostaje co najmniej od 3 lat w związku małżeńskim zawartym z obywatelem polskim lub

b) nie posiada żadnego obywatelstwa;

3) cudzoziemca przebywającego nieprzerwanie na terytorium RP co najmniej od 2 lat na podstawie zezwolenia na pobyt stały, które uzyskał w związku z posiadaniem statusu uchodźcy nadanego w RP;

4) małoletniego cudzoziemca przebywającego na terytorium RP na podstawie zezwolenia na pobyt stały, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE lub prawa stałego pobytu, którego jedno z rodziców jest obywatelem polskim, a drugie z rodziców, nieposiadające obywatelstwa polskiego, wyraziło zgodę na to uznanie;

5) małoletniego cudzoziemca przebywającego na terytorium RP na podstawie zezwolenia na pobyt stały, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE lub prawa stałego pobytu, którego co najmniej jednemu z rodziców zostało przywrócone obywatelstwo polskie, a drugie z rodziców, nieposiadające obywatelstwa polskiego, wyraziło zgodę na to uznanie;

6) cudzoziemca przebywającego nieprzerwanie i legalnie na terytorium RP co najmniej od 10 lat, który spełnia łącznie następujące warunki:

a) posiada zezwolenie na pobyt stały, zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE lub prawo stałego pobytu,

b) posiada w RP stabilne i regularne źródło dochodu oraz tytuł prawny do zajmowania lokalu mieszkalnego;

7) cudzoziemca przebywającego nieprzerwanie na terytorium RP co najmniej od roku na podstawie zezwolenia na pobyt stały, które uzyskał w związku z polskim pochodzeniem lub posiadając Kartą Polaka.

Cudzoziemiec ubiegający się o uznanie za obywatela polskiego, z wyłączeniem osoby małoletniej, jest obowiązany posiadać znajomość języka polskiego potwierdzoną urzędowym poświadczeniem, świadectwem ukończenia szkoły w RP lub świadectwem ukończenia szkoły za granicą z wykładowym językiem polskim.

134. Decyzje administracyjne w sprawie uznania za obywatela polskiego podlegają środkom zaskarżenia przewidzianym w kodeksie postępowania administracyjnego oraz kontroli sądów administracyjnych. W trybie tym mogą uzyskać obywatelstwo polskie cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie bezterminowych zezwoleń na pobyt oraz posiadający znajomość języka polskiego. Uznanie za obywatela polskiego, powiązane z koniecznością spełnienia przez zainteresowanych określonych wymogów, przy jednoczesnym zagwarantowaniu sądowo-administracyjnej kontroli wydawanych decyzji, ma charakter uzupełniający w stosunku do podstawowej formy uzyskania przez cudzoziemca obywatelstwa polskiego w trybie nadania przez

Prezydenta RP, które nie jest uzależnione od spełnienia przez cudzoziemców jakichkolwiek warunków związanych ze statusem prawnym, okresem pobytu w Polsce, formą tego pobytu, itp.

135. Wolność zgromadzeń została zagwarantowana w art. 57 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z którym każdemu zapewnia się wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich. Ograniczenie tej wolności może określać ustawa. Posłużenie się określeniem „każdemu zapewnia się” pozwala na sformułowanie poglądu, że celem ustrojodawcy było wskazanie, iż wszelkie podmioty prawa posiadają wolność zgromadzeń.

136. Szczegółowe kwestię związane z organizacją zgromadzeń zostały uregulowane w ustawie z dnia 24 lipca 2015 r. - *Prawo o zgromadzeniach* (Dz.U., poz. 1485 z późn. zm.). Należy wskazać, że przepisy te nie ograniczają prawa do korzystania z wolności zgromadzeń z uwagi na przynależność narodową, etniczną, czy też światopogląd.

Prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne

137. W konsekwencji zmian przepisów w latach 2012-2015, zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej* (t.j. Dz. U. 2016, poz. 930 z późn. zm.), prawo do świadczeń z pomocy społecznej, jeżeli umowy międzynarodowe nie przewidują inaczej, przysługuje obecnie:

- osobom posiadającym obywatelstwo polskie, mającym miejsce zamieszkania i przebywającym na terytorium RP,
- cudzoziemcom mającym miejsce zamieszkania i przebywającym na terytorium RP:
  - na podstawie zezwolenia na pobyt stały, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE, zezwolenia na pobyt czasowy udzielonego w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d lub w art. 186 ust. 1 pkt 3 ustawy o cudzoziemcach, lub w związku z uzyskaniem w RP statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej,
  - w związku z uzyskaniem w RP zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany – pomoc w formie schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania oraz zasiłku celowego,
  - mającym miejsce zamieszkania i przebywającym na terytorium RP obywatelom państw członkowskich UE, państw członkowskich EFTA - stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym lub Konfederacji Szwajcarskiej oraz członkom ich rodzin w rozumieniu art. 2 pkt 4 ustawy *o wjeździe na terytorium RP, pobytku oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich UE i członków ich rodzin*, posiadającym prawo pobytu lub prawo stałego pobytu na terytorium RP.”

138. Ponadto, zgodnie z art. 5a ustawy *o pomocy społecznej*, prawo do świadczeń w formie interwencji kryzysowej, schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania oraz zasiłku celowego przysługuje cudzoziemcom przebywającym na terytorium RP na podstawie zaświadczenia, o którym mowa w art. 170 ustawy *o cudzoziemcach* (tj. zaświadczenia potwierdzającego, że osoba jest ofiarą handlu ludźmi), lub na podstawie zezwolenia, o którym mowa w art. 176 ustawy *o cudzoziemcach* (zezwolenie na pobyt czasowy dla ofiar handlu ludźmi).

139. Cudzoziemcy posiadający w Polsce status uchodźcy lub objęci ochroną uzupełniającą, nieubezpieczeni ani obowiązkowo (np. niepracujący, nieposiadający statusu osoby bezrobotnej), ani dobrowolnie ze względu na bardzo niskie dochody mają, zgodnie z ustawą z dnia 24 sierpnia 2004 r.

o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowej ze środków publicznych (t.j. Dz. U. 2016, poz. 1793 z późn. zm.), prawo do korzystania z pełnego zakresu świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (budżetu państwa), jak osoby ubezpieczone. Warunkiem niezbędnym, podobnie jak w odniesieniu do obywateli polskich, jest zamieszkanie na terytorium RP i spełnienie kryterium dochodowego, określonego w przepisach o pomocy społecznej.

140. Prawo do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych mają także dzieci, które nie ukończyły 18. roku życia, a które posiadają w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w celu połączenia się z rodziną, w tym przypadku z cudzoziemcem zamieszkującym na terytorium Polski w związku z nadaniem mu statusu uchodźcy lub udzieleniem ochrony uzupełniającej. Prawo do bezpłatnej opieki zdrowotnej mają również kobiety w okresie ciąży, porodu i połogu, które uzyskały w Polsce status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, lub zezwolenie na pobyt czasowy w celu połączenia się z rodziną.

141. Tym samym cudzoziemcom objętym ochroną międzynarodową, którzy nie podlegają obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego bądź nie mogą ubezpieczyć się dobrowolnie ze względu na niskie dochody, przyznano takie same uprawnienia, jak obywatelom polskim znajdującym się w analogicznej sytuacji prawnej (brak tytułu do objęcia obowiązkiem ubezpieczenia zdrowotnego), materialnej i zdrowotnej.

142. Cudzoziemcy legalnie przebywający/mieszkający na terytorium RP, spełniający warunki do objęcia obowiązkiem ubezpieczenia zdrowotnego lub ubezpieczający się dobrowolnie, mają takie same uprawnienia do korzystania z systemu powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego w Polsce, jak polscy obywatele objęci obowiązkiem ubezpieczenia zdrowotnego lub ubezpieczający się dobrowolnie. Ubezpieczonymi mogą być także członkowie rodzin tych osób.

143. Osoby nieubezpieczone, w tym obywatele państw trzecich przebywający/zamieszkujący na terytorium RP (w tym osoby objęte ochroną międzynarodową), mają w Polsce prawo do bezpłatnych świadczeń opieki zdrowotnej (finansowanych ze środków publicznych) związanych z leczeniem: uzależnień od alkoholu, narkotyków i środków odurzających, chorób psychicznych, a także chorób zakaźnych. Mają również prawo, w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia, do bezpłatnej opieki medycznej udzielanej przez zespoły ratownictwa medycznego.

144. Ograniczenia w dostępie do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych mają cudzoziemcy z nieuregulowanym statusem pobytowym na terytorium RP. Osobom tym zapewniana jest jednak pomoc medyczna w przypadkach nagłego zachorowania i zagrożenia zdrowia lub życia - gwarantowane są tym samym prawa humanitarne.

145. Na mocy art. 73 ust. 2 ustawy *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*, Urząd do Spraw Cudzoziemców podpisał w dniu 30 czerwca 2015 r. umowę cywilnoprawną z operatorem medycznym na świadczenie usług opieki medycznej dla cudzoziemców ubiegających się o udzielenie ochrony na terytorium RP. Opieka medyczna realizowana jest w punktach medycznych we wszystkich ośrodkach dla cudzoziemców. W każdym punkcie pracuje lekarz, pielęgniarka oraz psycholog, którzy świadczą podstawową opiekę medyczną, jak również kierują na badania specjalistyczne. Opieka medyczna dla cudzoziemców zamieszkujących z dala od ośrodków realizowana jest poprzez placówki w miastach wojewódzkich.

146. Wszystkie osoby przebywające w strzeżonych ośrodkach i aresztach dla cudzoziemców mają zapewnioną opiekę zdrowotną finansowaną przez Straż Graniczną. Za jakość i organizację świadczonych usług medycznych odpowiadają Publiczne Zakłady Opieki Zdrowotnej (PZOZ) poszczególnych oddziałów Straży Granicznej. Realizacja usług przebiega w oparciu o personel PZOZ lub podmioty zewnętrzne na podstawie umowy cywilno-prawnej. Dostęp do pomocy medycznej (podstawowej oraz specjalistycznej) w ośrodkach strzeżonych dla cudzoziemców, którą mają zapewnioną cudzoziemcy, nie odbiega pod względem procedury dostępu (kilkusetapowość dostępu do pomocy specjalistycznej) oraz jej jakości od pomocy medycznej, z której korzystają obywatele RP.

147. Zgodnie z ustawą z dnia 12 grudnia 2013 r. *o cudzoziemcach*, cudzoziemca przyjętego do strzeżonego ośrodka lub aresztu dla cudzoziemców poddaje się niezwłocznie badaniu lekarskiemu oraz w miarę potrzeby zabiegom sanitarnym. Jednym z praw cudzoziemca jest prawo do korzystania opieki zdrowotnej i umieszczenia w zakładzie opieki zdrowotnej, jeżeli stan jego zdrowia tego wymaga. Zgodnie z § 25 Regulaminu organizacyjno - porządkowego pobytu cudzoziemców w strzeżonym ośrodku i areszcie dla cudzoziemców, stanowiącego załącznik do rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 24 kwietnia 2015 r. *w sprawie strzeżonych ośrodków i aresztów dla cudzoziemców*, cudzoziemca poddaje się lekarskim badaniom kontrolnym nie rzadziej niż co trzy miesiące oraz bezpośrednio przed jego zwolnieniem, i w miarę możliwości, gdy zachodzi konieczność jego przetransportowania.

148. Konsultacje z psychologiem odbywają się na podstawie skierowania przez lekarza lub też wskazania opiekuna socjalnego lub opiekuna powrotowego albo na prośbę samego cudzoziemca. Ponadto w zespołach edukacyjno-wychowawczych strzeżonych ośrodków zatrudnieni są psycholodzy Straży Granicznej, którzy zostali przeszkoleni z zakresu identyfikacji osób szczególnego traktowania przez specjalistów z tej dziedziny. Ponadto, dwa razy w tygodniu (lub częściej, jeśli występuje taka potrzeba) do dyspozycji cudzoziemców jest psycholog zatrudniony na umowę zlecenia. Zakwalifikowanie cudzoziemca do grupy osób szczególnie wrażliwych może nastąpić w każdym momencie pobytu cudzoziemca w strzeżonym ośrodku.

149. W celu poprawy sytuacji dzieci cudzoziemskich, realizujących obowiązki szkolny, Urząd do Spraw Cudzoziemców sugerował wprowadzenie zmian w prawie oświatowym dotyczących początkowego okresu nauki w szkole przez cudzoziemców. Kwestie te uregulowało rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 września 2016 r. *w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw*. Wprowadziło ono możliwość zorganizowania oddziału przygotowawczego w szkole dla uczniów, którzy nie znają języka polskiego albo znają go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki oraz wymagają dostosowania procesu kształcenia do ich potrzeb edukacyjnych, a także dostosowania formy organizacyjnej wspomagającej efektywność ich kształcenia. Obecnie kwestie te reguluje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2017 r. *w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw*.

150. Dzieci cudzoziemskie uczęszczające do przedszkoli, szkół podstawowych i ponadpodstawowych, w sprawie których toczy się postępowanie o udzielenie ochrony międzynarodowej, otrzymują wyprawkę szkolną w postaci podręczników (dotyczy to uczniów klas, którym szkoła nie zapewnia podręczników w ramach środków z dotacji celowej z budżetu państwa), materiałów szkolnych oraz

niezbędnych pomocy dydaktycznych. Urząd do Spraw Cudzoziemców pokrywa także, w miarę możliwości, koszt zajęć pozalekcyjnych i rekreacyjno-sportowych dzieci. Urząd zapewnia także lekcje języka polskiego dla dzieci, które przyjmują formę pomocy w odrabianiu lekcji i zajęć wyrównawczych. Zazwyczaj w każdym ośrodku dla cudzoziemców znajdują się po dwie grupy dzieci młodszych oraz jedna starsza objętych wyżej opisanym wsparciem. Dla każdej z tych grup przeznaczono 5 godzin tygodniowo nauki języka polskiego. Ich liczba systematycznie wzrasta.

151. Do wyboru drogi zawodowej szkoły publiczne przygotowują w jednakowy sposób wszystkich uczniów. System szkolnictwa zawodowego w Polsce zapewnia w praktyce równy dostęp do edukacji. Nie istnieją również ograniczenia w dostępie do poradnictwa w zakresie wyboru zawodu i kierunku kształcenia.

152. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego sprawuje nadzór nad państwowymi i współprowadzonymi instytucjami kultury takimi jak m. in. teatry dramatyczne, filharmonie, teatry operowe, galerie sztuki współczesnej, biblioteki, muzea a także instytucje interdyscyplinarne jak centra sztuki oraz domy pracy twórczej. W instytucjach tych normy w zakresie równego traktowania na wszystkich polach ich działalności są podstawą kształtującą zasady współżycia społecznego. Obowiązującą normą jest także pełny, nie obciążony dyskryminacją, publiczny dostęp do oferty kulturalnej i edukacyjnej instytucji. Część instytucji realizujących zadania statutowe w obrębie jednej dziedziny np. muzyki informuje, że z uwagi na specyfikę działalności nie podejmuje w ramach programu merytorycznego specjalnych działań nakierowanych bezpośrednio na wcielenie i propagowanie powyższych wartości. Jednakże kształtowanie zgodnej ze statutem oferty programowej, w tym edukacyjnej, przebiega z zachowaniem zasad równości wobec prawa, nie propagowania postaw ksenofobicznych oraz negatywnych stereotypów w odniesieniu do mniejszości narodowych i etnicznych, koloru skóry, wyznania, itd.

153. W kontekście walki z wszelkimi przejawami dyskryminacji należy wskazać, że programy merytoryczne niektórych instytucji kultury zostały tak sprofilowane, by wprost nawiązywać do idei równości i współpracy między narodami i kulturami. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, jako współorganizator, przekazuje środki finansowe na działalność dwóch takich instytucji - Ośrodka „Pogranicze – sztuk, kultur, narodów” w Sejnach oraz Ośrodka Praktyk Teatralnych Gardzienice. Realizowane przez nie zadania statutowe odnoszą się wprost do aspektów wielokulturowości oraz na tej bazie kształtowanych form kontaktów i współpracy międzynarodowej w wymiarze lokalnym i ponadlokalnym.

154. Jednocześnie teatry, opery i filharmonie, ale także placówki wystawowe i centra sztuki podległe MKiDN zatrudniają (etatowo i w ramach czasowych umów) artystów cudzoziemskich różnych dziedzin – muzyków instrumentalistów, tancerzy, śpiewaków reżyserów, dyrygentów, w tym także na stanowiskach kierowniczych.

155. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego dokłada wszelkich starań, aby w swojej działalności przeciwdziałać wszelkim formom dyskryminacji, w tym dyskryminacji rasowej. W głównym dokumencie określającym priorytety polityki ministerstwa w perspektywie do 2020 r. – *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020* przyjęto, że jedną z siedmiu zasad horyzontalnych, które będą uwzględniane przy realizacji wszystkich celów, priorytetów i kierunków działań przewidzianych w strategii będzie „zwalczanie wszelkiej dyskryminacji ze względu na płeć, wiek, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania,

poglądy polityczne lub inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność lub orientację seksualną”.

156. Ponadto, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego rokrocznie ogłasza nabory do swoich programów (jest to rodzaj wsparcia finansowego) na zadania z zakresu twórczości artystycznej i edukacji kulturalnej, literatury i promocji czytelnictwa, dziedzictwa kulturowego oraz programy infrastrukturalne i inne. Beneficjentami programów Ministra mogą być również organizacje czy stowarzyszenia mniejszościowe, które realizują powyższe działania. Przykładowo, w ramach programu MKiDN – *Muzyka* wsparcie finansowe uzyskała Fundacja Shalom, Stowarzyszenie Twórców i Przyjaciół Kultury Cygańskiej czy Stowarzyszenie Festiwal Kultury Żydowskiej w Krakowie.

157. Jednocześnie, MKiDN w ramach dwóch następujących programów Ministra:

1. *Wspieranie opieki nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami w kraju*

2. *Wspieranie samorządowych instytucji kultury – opiekunów miejsc pamięci*

daje możliwość starań organizacji, stowarzyszeń, fundacji mniejszości narodowych i etnicznych, instytucji kultury oraz jednostek samorządu terytorialnego o dofinansowanie przedsięwzięć dotyczących miejsc pamięci ważnych dla mniejszości. Do programów mogą być zgłaszane wnioski o realizację „inicjatyw służących zachowaniu tożsamości mniejszości narodowych i etnicznych”.

Artykuł 6

158. Realizując zadania nałożone ustawą *o wdrożeniu niektórych przepisów UE w zakresie równego traktowania*, w szczególności w odniesieniu do monitorowania sytuacji w zakresie przestrzegania zasady równego traktowania, Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania podejmuje działania na podstawie wniosków i informacji ze strony obywateli, grup obywateli lub organizacji pozarządowych. Niezależnie od kierowanych do niego wniosków, część zagadnień podejmuje z własnej inicjatywy lub na podstawie doniesień mediów. Niektóre sprawy Pełnomocnik prowadzi sugerując na przykład zmiany prawa lub zaniechanie działań o charakterze dyskryminującym, w innych wskazuje wnioskodawcy przysługujące mu środki prawne lub możliwości działania. Część spraw Pełnomocnik przekazuje do rozpatrzenia organom, do których kompetencji należy podjęcie działań lub udzielenie informacji, wnioskując o przesłanie stosownych wyjaśnień w danej sprawie.

159. Wnioski, skargi i listy wpływające do Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania klasyfikowane są według cech stanowiących podstawę dyskryminacji (obszarów dyskryminacji). W 2012 r. było ich 460, w 2013 – 566, w 2014 – 377, w 2015 – 365, w 2016 – 127. W 2017 r. (od 1 stycznia do 15 października) wpłynęły 143 sprawy. Sprawy zakwalifikowane do kategorii „pochodzenie narodowe i etniczne” w latach 2013-2015 stanowiły około 3% wszystkich spraw, zaś w 2016 r. – 7,8%. W okresie od stycznia do 15 października 2017 r. wpłynęły 4 takie sprawy. Sprawy zakwalifikowane do kategorii „rasa” w kolejnych latach to pojedyncze przypadki (od 1 do 3, z wyjątkiem 2012 r., kiedy było ich 9). Niezmiennie najwięcej skarg i wniosków dotyczy dyskryminacji ze względu na płeć, niepełnosprawność i wiek.

Artykuł 7

160. Problematyka przestrzegania i ochrony praw człowieka oraz problematyka tolerancji i dialogu międzykulturowego jest ujęta zarówno w obecnej podstawie programowej kształcenia ogólnego, jak

i w nowej podstawie programowej, która będzie wdrażana sukcesywnie, począwszy od roku szkolnego 2017/2018 w szkołach podstawowych, i od roku szkolnego 2019/2020 w szkołach ponadpodstawowych.

161. Dodatkowo, system oświaty, poprzez realizację zadań określonych dla placówek wychowania pozaszkolnego (pałaców młodzieży, młodzieżowych domów kultury, międzyszkolnych ośrodków sportowych, ognisk pracy pozaszkolnej, ogrodów jordanowskich i pozaszkolnych placówek specjalistycznych) oraz szkolnych schronisk młodzieżowych rozwija kompetencje kulturowe i animuje czas wolny dzieci i młodzieży. Placówki te, realizując systemowo zadania edukacyjne, wychowawcze, kulturalne, profilaktyczne, opiekuńcze, prozdrowotne, sportowe i rekreacyjne wpływają na kształtowanie postaw otwartości, w tym antydyskryminacyjnych. W 2016 r. Minister Edukacji Narodowej rekomendował, aby podczas organizacji wypoczynku dzieci i młodzieży priorytetowo traktowany był m.in. wypoczynek promujący wychowanie do wartości społecznych i kulturowych, które zainspiruje uczestników do kierowania się tymi wartościami w codziennym życiu.

162. Ponadto, Ministerstwo dba o rozwój kompetencji społecznych i obywatelskich rad pedagogicznych, realizując projekt *Szkoła Demokracji – Szkoła Samorządności*, oparty na publikacji *Edukacja obywatelska i edukacja na rzecz praw człowieka*. Jedną z kompetencji rozwijanych u nauczycieli jest przeciwdziałanie wszelkim formom dyskryminacji (*Strategie przeciwdziałania wszelkim formom uprzedzeń i dyskryminacji oraz promowanie postaw antyrasistowskich*). W ramach szkoleń rad pedagogicznych realizowana była tematyka dotycząca eliminowania przejawów nierówności i dyskryminacji w szkole. W okresie wrzesień-grudzień 2014 r. przeprowadzono 64 szkolenia dla grupy 1327 osób. W okresie marzec-maj 2015 r. zrealizowano 11 szkoleń dla grupy ok. 130 osób.

163. W 2014 r. we współpracy z Towarzystwem Edukacji Antydyskryminacyjnej i Fundacją im. Stefana Batorego MEN zorganizowało konferencję *Szkoła bez dyskryminacji – bezpieczna szkoła*, skierowaną do 80 nauczycieli, przedstawicieli środowiska edukacyjnego z całej Polski. Poruszano kwestie w jaki sposób realizować działania antydyskryminacyjne skierowane do całej społeczności szkoły, a także w jaki sposób łączyć perspektywę przeciwdziałania dyskryminacji z rozwiązaniami na rzecz bezpieczeństwa uczniów. Podczas sesji warsztatowej eksperci, przedstawiciele organizacji pozarządowych, przedstawili narzędzia, przykłady dobrych praktyk oraz materiały edukacyjne służące przeciwdziałaniu dyskryminacji, mowie nienawiści i przemocy motywowanej uprzedzeniami.

164. Z kolei w lutym 2017 r. zrealizowano szkolenie *Poznać, zrozumieć, zaakceptować* adresowane do konsultantów/specjalistów placówek doskonalenia nauczycieli, doradców metodycznych, nauczycieli zainteresowanych tematyką. Celem szkolenia było uwrażliwienie środowiska na zagadnienia związane z edukacją dla równości, antydyskryminacyjną, międzykulturową oraz obywatelską i dotyczącą praw człowieka.

165. Projekt *Różnorodność w(śród) nas*, rozpoczęty w czerwcu 2014 r., miał na celu zbudowanie Polskiej Ramy Kompetencji Międzykulturowych dla systemu oświaty. Polska Rama ma stanowić kompleksowy, spójny system pojęć, celów, norm, regulacji, programów kształcenia i doskonalenia kadry pedagogicznej oraz wskazówek dla szkół i środowiska okołoszkolnego, służących kształtowaniu kompetencji międzykulturowych uczniów wszystkich etapów edukacyjnych, w ramach kształcenia formalnego. Rezultatem wdrożenia Ramy jest przygotowanie młodego pokolenia do współistnienia w świecie zróżnicowanym kulturowo i etnicznie. W związku z realizacją projektu:

- przetłumaczono na język polski publikację Rady Europy *Kompetencje międzykulturowe dla wszystkich*;
- powołano interdyscyplinarny zespół ekspertów ds. edukacji międzykulturowej, którego zadaniem jest wypracowanie Polskiej Ramy Kompetencji Międzykulturowych dla systemu oświaty. W skład Zespołu wchodzi przedstawiciele różnych środowisk zaangażowanych w problematykę edukacji międzykulturowej, m.in. MEN, Biura Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania, dyrektorzy szkół, w tym szkół wielokulturowych, konsultanci i doradcy metodyczni zatrudnieni w placówkach doskonalenia nauczycieli, pracownicy naukowcy zajmujący się ww. problematyką, organizacji pozarządowych i praktycy edukacji międzykulturowej. Dotychczas, odbyły się dwa seminaria poświęcone pracom zespołu;
- w 2015 r. przeprowadzono szkolenia dla 16 koordynatorów regionalnych ds. edukacji międzykulturowej, przygotowujące do prowadzenia sieci wspomagania szkół w 16 regionach Polski;
- w 2016 r. zorganizowano 14 szkoleń pn. *Edukacja międzykulturowa i antydyskryminacyjna. Różnorodność w(śród) nas*, w których przeszkolono 203 nauczycieli.

166. W okresie sprawozdawczym liczne szkolenia dotyczące problematyki przeciwdziałania dyskryminacji i promowania tolerancji organizowane były także w instytucjach publicznych. Tematyka równego traktowania jest jednym z bloków szkoleniowych w ramach służby przygotowawczej w służbie cywilnej.

167. W zarządzeniu Nr 19/16 z dnia 14 kwietnia 2016 r. Dyrektora Generalnego Służby Więziennej w sprawie *szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych* wprowadzono po raz pierwszy przepis dotyczący prowadzenia działań w zakładzie karnym, mających na celu kształtowanie wzajemnych właściwych relacji pomiędzy osadzonymi oraz funkcjonariuszami, które wynikają z potrzeby integracji i promowania postawy tolerancji wobec odmienności kulturowej i religijnej. W części regulującej prowadzenie oddziaływań penitencjarnych wobec osadzonych cudzoziemców oraz skazanych niepełnosprawnych uwzględniono:

- przeciwdziałanie marginalizacji społecznej osób odmiennych kulturowo oraz podejmowanie działań antydyskryminacyjnych poprzez aktywne włączanie w dostępne dla wszystkich skazanych zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe, zatrudnienie i szkolenie zawodowe,
- obejmowanie oddziaływaniami resocjalizacyjnymi promującymi postawę tolerancji oraz umożliwiającymi poznanie innych kultur i obyczajów, skierowanymi do skazanych wywodzących się z różnych kręgów kulturowych,
- organizowanie zajęć edukacyjnych mających na celu upowszechnienie wiedzy dotyczącej praw człowieka oraz zakazu dyskryminacji ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną.

168. W okresie sprawozdawczym w jednostkach penitencjarnych sukcesywnie realizowane były programy zawierające zagadnienia integracji międzykulturowej, tolerancji, praw człowieka, standardów międzynarodowych oraz przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii oraz związanej z nimi nietolerancji. W programach tych w okresie od stycznia 2012 r. do końca lipca

2017 r. wzięło udział w sumie ponad 14 000 skazanych. Powyższe programy są adresowane do określonych grup osób pozbawionych wolności i mają na celu promowanie postawy tolerancji, nauczenie skazanych nieagresywnego rozwiązywania konfliktów i poszanowania praw innych osób. Wobec osadzonych naruszających normy społeczne w wyżej wymienionym zakresie wyciągane są konsekwencje dyscyplinarne.

169. Treści o charakterze antydyskryminacyjnym zawarte są w programach szkoleń dla oficerów, chorążych i podoficerów służby więziennej. Realizowane są również przez psychologów warsztaty sytuacyjne, w których biorą udział wszyscy słuchacze szkoleń zawodowych i specjalistycznych. W trakcie warsztatów funkcjonariusze nabierają umiejętności zachowania się w sytuacjach spotkania z odmiennością, rozumienia i tolerowania jej oraz trenowania kontaktów interpersonalnych w zgodzie z tolerancją i akceptacją. Podczas szkoleń realizowanych dla kadry penitencjarnej jednostek penitencjarnych upowszechniana jest wiedza dotycząca praw osadzonych, zakazu dyskryminacji m.in. ze względu na pochodzenie etniczne, wyznanie, płeć czy orientację seksualną. W trakcie organizowanych kursów na stanowisko służbowe wychowawcy oraz starszego wychowawcy problematyka stosowania przemocy fizycznej oraz psychicznej, w tym zachowań i postaw wynikających z odmienności rasowej, jest szczegółowo omawiana i realizowana w formie warsztatowej.

170. W latach 2014-2016 Komenda Główna Straży Granicznej oraz Urząd ds. Cudzoziemców wspólnie realizowali projekt *Wzmocnienie kompetencji i kwalifikacji służb publicznych w obszarze migracji i azylu ze szczególnym uwzględnieniem przeciwdziałania nielegalnej migracji ze środków Norweskiego Mechanizmu Finansowego 2009-2014*. W ramach projektu pracownicy Urzędu oraz funkcjonariusz Straży Granicznej wzięli udział w cyklu szkoleń na temat społeczno-kulturowych aspektów komunikacji z cudzoziemcami z wybranych państw (5 edycji dla różnych regionów świata) oraz kształtowania i doskonalenia kompetencji międzykulturowych. W pierwszym kwartale 2017 r. zorganizowano również szkolenia dla pracowników Urzędu z zakresu kompetencji międzykulturowych, współfinansowane ze środków szwajcarskich.

171. W programie szkolenia podstawowego – dla nowo przyjętych funkcjonariuszy Straży Granicznej, a także w programie szkolenia z zakresu szkoły podoficerskiej zawarto (w ramach przedmiotu *Etyka zawodowa i Podstawy komunikacji społecznej*) zagadnienia związane z ochroną praw człowieka, kształtowaniem postaw antydyskryminacyjnych oraz podstawami komunikacji międzykulturowej. Ponadto Ośrodek Szkoleń Specjalistycznych Straży Granicznej w Lubaniu prowadzi liczne kursy doskonalące i warsztaty z zakresu wielokulturowości, równego traktowania, strategii komunikowania się z cudzoziemcami, kształtowania i doskonalenia kompetencji międzykulturowych oraz społeczno-kulturowych aspektów komunikowania się z cudzoziemcami z wybranych regionów świata – krajów pochodzenia migrantów. Szkolenia obejmują także tematykę ochrony międzynarodowej cudzoziemców, identyfikacji i postępowania z osobami należącymi do grup wrażliwych (w tym osób małoletnich bez opieki, osób z niepełnosprawnościami fizycznymi lub intelektualnymi, osób w podeszłym wieku, kobiet ciężarnych, osób samotnie wychowujących dziecko/dzieci, ofiar handlu ludźmi, osób obłożnie chorych, osób poddawanych torturom, osób poddawanych przemocy psychicznej i/lub fizycznej, w tym seksualnej oraz osób poddawanych przemocy ze względu na płeć, rasę, orientację seksualną i/lub tożsamość płciową), rozwiązywania sytuacji konfliktowych w relacjach funkcjonariusz – cudzoziemiec, czy zarządzania zespołem w sytuacjach nadzwyczajnych związanych z cudzoziemcami.

172. Szkolenia, których program obejmował zagadnienia z zakresu przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji, odbywali też funkcjonariusze Służby Celnej. Program szkolenia, obowiązkowego dla każdego funkcjonariusza, obejmuje zagadnienia stereotypów i uprzedzeń, a także przeciwdziałania dyskryminacji, rasizmowi, ksenofobii i nietolerancji. Dodatkowo, w II półroczu 2013 r. w izbach celnych rozpoczęto realizację modułu *Kultura zachowania funkcjonariusza/pracownika, jako element służby/pracy w Służbie Celnej*, zawierającego również zajęcia dotyczące przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i nietolerancji. Szkoleniami objęci zostali wszyscy funkcjonariusze w służbie stałej mający kontakt z klientem zewnętrznym.

173. W ramach zwalczania przesądów prowadzących do dyskryminacji rasowej oraz w celu popierania wzajemnego zrozumienia i tolerancji Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, realizująca nadzór wynikający z ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. *o radiofonii i telewizji* (t.j. Dz.U. 2017 poz. 1414), prowadzi postępowania wyjaśniające w trybie składanych do organu skarg i wniosków dotyczących rozpowszechniania treści o charakterze dyskryminacyjnym. Również w okresie sprawozdawczym prowadzone były takie postępowania dotyczące m.in. zarzutów rozpowszechniania treści o charakterze dyskryminacji ze względu na rasę, pochodzenie narodowe, wyznanie. W przypadku potwierdzenia zarzutów podczas postępowania, na nadawców nakładane były kary pieniężne. Inną formą nadzoru są prowadzone systematycznie kontrole programów radiowych i telewizyjnych. W okresie od stycznia 2012 r do kwietnia 2017 r. skontrolowano wrywkowo 136 programów radiowych i 59 programów telewizyjnych. Każdy zmonitorowany materiał liczył 168 godzin. W żadnym z nich nie stwierdzono treści, które można by uznać za dyskryminujące ze względu na rasę.

174. KRRiT monitoruje ponadto wypełnianie przez nadawców publicznych ustawowego obowiązku „uwzględniania potrzeb mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, w tym emitowania programów informacyjnych w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym” (art.21 ust. 1a pkt. 8a ustawy *o radiofonii i telewizji*). Tylko w 2016 r. w programach regionalnych radiofonii publicznej nadano ok. 100 godzin audycji, które służyły kształtowaniu postaw tolerancji bądź poprzez informowanie o zwyczajach, tradycji i historii mniejszości ukraińskiej, białoruskiej, niemieckiej, litewskiej, romskiej, łemkowskiej i żydowskiej, bądź to poprzez nadawanie audycji adresowanych do tych społeczności. Z kolei w programach telewizji publicznej (głównie regionalnej) przekazy takie zajęły w 2016 r. 175 godzin.